

Серія «Навчально-методичні посібники»

Н.Ю.Голубєва

І.В. Андронов

І.О. Бут

**ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО
СУДОЧИНСТВА**

*Навчально-методичний посібник
для здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в аспірантурі
Національного університету «Одеська юридична академія»
спеціальність – 081 «Право»*

Одеса – 2021

*Рекомендовано до друку Навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
Протокол № 1 від 21 вересня 2021 р.*

Автори:

Голубєва Н. Ю. – д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія», Заслужений юрист України;

Андронов І.В. – д.ю.н., професор кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»;

Бут І.О. – к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Рецензенти:

Латковська Т. А., д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»;

Манжосова О. В., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»

Видання визначає обсяг знань, які повинен опанувати здобувачам відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики майбутнього науковця з дисципліни «Європейські стандарти у сфері цивільного судочинства», послідовність опанування навчальним матеріалом дисципліни з урахуванням міждисциплінарних зв'язків, методичні рекомендації щодо проведення практичних занять, завдання для самостійної роботи, складові оцінювання знань здобувачів, список рекомендованої літератури. Навчально-методичний посібник розрахований на аспірантів та науково-педагогічних працівників вищих юридичних навчальних закладів.

ПЕРЕДМОВА

Правосуддя є однією з сутєвих підвалин свободи. Цивільне судочинство спрямоване на справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. У зв'язку з обраним напрямком євроінтеграції України, членство у Раді Європи та Європейському Союзу, утвердження в Україні верховенства права та впровадження європейських стандартів у національну систему судового устрою і судочинства неабияку актуальність набуває вивчення існуючих європейських стандартів відправлення правосуддя у цивільних справах та вироблення шляхів їх імплементації в цивільне процесуальне законодавство та судову практику в Україні.

Програма навчального курсу «Європейські стандарти у сфері цивільного судочинства» спрямована на вивчення здобувачами основних правових категорій, що використовуються Європейським судом з прав людини, Судом ЄС, іншими міжнародними організаціями. Однак таке опанування європейськими стандартами було б недоцільним без повноцінного порівняння національного аспекту регулювання матеріальних правовідносин, а також і процесуальних. Саме таке інтегративне дослідження дає змогу повноцінно сформулювати основні засади належного відправлення правосуддя.

Метою курсу є сформувати цілісне уявлення про існуючі європейські стандарти у сфері відправлення правосуддя та шляхи їх впровадження у цивільне процесуальне законодавство та судову практику в Україні.

Представлений посібник містить практичні завдання, до кожної теми наводяться посилання на нормативно-правові акти та наукові праці, судову практику, а також завдання для самостійної роботи, що дають можливість поглибити знання здобувачів з даної навчальної дисципліни.

У результаті вивчення даної дисципліни здобувачі повинні:

знати :

- поняття Європейського суду з прав людини та Суду ЄС;
- тенденції використання практики ЄСПЛ у цивільному судочинстві;
- міжнародні стандарти, що регламентують забезпечення законності, обґрунтованості та справедливості судових рішень;
- загальноправові принципи, що використовуються у практиці ЄСПЛ та у національному процесуальному законодавстві;
- принципи суддівської етики відповідно до міжнародних стандартів та національного законодавства.

вміти :

- використовувати набуті знання у практичній діяльності;
- грамотно висловлювати власні думки;
- використовувати практику ЄСПЛ при розгляді та вирішенні цивільних справ національними судами;
- керуватися нормами процесуального права при розгляді та вирішенні цивільних справ.

Навчитись:

- аналізувати норми цивільного процесуального права з урахуванням практики ЄСПЛ;
- правильно проводити структурний аналіз різних видів рішень ЄСПЛ;
- вирішувати практичні завдання з урахуванням не тільки національного законодавства, а й практики ЄСПЛ.

З метою підготовки до практичних занять здобувачам необхідно ознайомитися з рекомендованою навчальною, навчально-методичною та науковою літературою, законодавчими та нормативними актами. Виконання завдань з кожної теми курсу є обов'язковою умовою підготовки до практичних занять.

Головною метою практичного заняття є навчання здобувачів застосувати національне законодавство, Європейську конвенцію та практику ЄСПЛ до певних життєвих ситуацій. Задачі, що надаються у посібнику будуються на судовій практиці та практиці ЄСПЛ, що дозволяє здобувачам наблизитися до практичних реалій і сприятиме розвитку у здобувачів практичних навичок. При вирішенні задач здобувач повинен визначити суть даної справи, зрозуміти чи правомірні дії суду, іншого державного органу, визначити характер правовідносин, надавати оцінку судовим рішенням тощо. Відповіді на питання до задач повинні бути обґрунтовані з посиланням на відповідні норми чинного законодавства та судову практику, практику ЄСПЛ. Має бути особисте тлумачення проблеми на підставі діючого законодавства.

У навчально-методичному посібнику надаються питання, задачі та тестові завдання для самостійної роботи з метою запам'ятовування здобувачем основних положень нормативної бази. Виконання зазначених завдань сприятиме розвитку у здобувачів практичних навичок щодо аналізу чинного законодавства та порядку його застосування, дозволить виявити рівень засвоєння учбового матеріалу з навчальної дисципліни «Європейські стандарти у сфері цивільного судочинства».

Обов'язковою вимогою при вивченні окремих розділів курсу самостійно є ведення здобувачем Зошиту для самостійної підготовки, в якому реферуються питання для самопідготовки за темами курсу, наводяться рішення тестових завдань, казусів. В ньому необхідно розкрити теоретичний матеріал проблеми, стан її дослідження у науковій та навчальній літературі, дискусійні питання та їх критичний аналіз, судову практику з питань проблеми з точки зору правових позицій ЄСПЛ, рішень Конституційного Суду України, правових позицій Верховного Суду та матеріалів судової практики у конкретних цивільних справах.

Зошит перевіряється викладачами, які ведуть семінарські та практичні заняття, та може бути перевірений екзаменатором. За розсудом викладача з деяких тем курсу, що виведені на самопідготовку, здобувач готує контрольну роботу у вигляді опису опорних положень теми та огляду літератури, рішення казусів та виконання тестових завдань за проблемою роботи, що наведено в окремому розділі даного посібника.

Відсутність Зошиту для самостійної підготовки з виконаними та оціненими позитивно завданнями та власноручно складених проектів усіх процесуальних документів, вказаних у завданнях до тем курсу, є підставою для не допуску здобувача викладачем, що проводить семінарські чи практичні заняття, або екзаменатором до заліку, іспиту чи іншої форми контролю.

Така система проведення практичних занять та перевірка самостійної підготовки здобувача дозволить наблизити знання і навички здобувачів до реальної діяльності у цивільному судочинстві.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН КУРСУ

Форма навчання денна	Курс	Семестр	Лекції	Практичні (семінари)	Всього ауд. годин	Самостійна робота	Загальний обсяг	Екзамен	Кількість кредитів
денна	2	4	20	10	30	60	90	+	3
заочна	2	4	4	4	8	82	90	+	3
вечірня	2	4	20	10	30	60	90	+	3

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ

№ п/ п	Тема	Лекційні заняття (год.)			Практичні заняття (год.)			Самостійн а робота (год.)		
		денна	заочна	вечірня	денна	заочна	вечірня	денна	заочна	вечірня
1	Європейські стандарти у сфері незалежності суддів	2	2	2	2	2	2	6	10	6
2	Етика та поведінка суддів, їх взаємодія з адвокатурою та прокуратурою	2	2	2	2	2	2	6	10	6
3	Європейські стандарти в сфері відкритості та публічності правосуддя	2	0	2	2	0	2	8	10	8
4	Європейські стандарти у сфері доступності правосуддя	4	0	4	2	0	2	8	10	8
5	Складові елементи справедливого судового розгляду цивільної справи	4	0	4	2	0	2	8	10	8
6	Розумність строків судового розгляду справи та його критерії	2	0	2	0	0	0	8	10	8
7	Виконання судових рішень як невід'ємна складова справедливого розгляду справи судом	4	0	4	0	0	0	8	10	8
8	Стандарти у сфері альтернативного вирішення спорів	2	0	2	0	0	0	8	12	8
	Всього:	20	4	20	10	4	10	60	82	60

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ЗА ТЕМАМИ ЛЕКЦІЙ

ТЕМА 1.

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Поняття принципу незалежності суддів. Внутрішня та зовнішня незалежність.
2. Правове закріплення принципів незалежності суддів.
3. Зміст принципу незалежності суддів.
4. Гарантії реалізації незалежності суддів: поняття та класифікація.

Методичні вказівки

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України у справі про незалежність суддів як складову їхнього статусу незалежність суддів розуміється як невід’ємна складова їхнього статусу. Вона є конституційним принципом організації та функціонування судів, а також професійної діяльності суддів, які при здійсненні правосуддя підкоряються лише закону.

Зовнішня незалежність суддів передбачає неможливість впливу на діяльність судів та суддів будь-яким суб’єктом як публічного, так і приватного права. Проявляється така незалежність, перш за все, відокремленістю судової гілки влади від влади законодавчої та виконавчої, зокрема, шляхом встановлення неможливості перегляду рішень суддів, окрім перегляду рішень в рамках судових процедур, передбачених у законодавстві; неможливості скасування судових рішень органами законодавчої чи виконавчої влади (окрім рішень про амністію, помилування або подібних їм); убезпечення судових органів від критики з боку інших гілок влади, яка може підірвати незалежність судової влади або довіру суспільства до неї, за винятком випадків подання апеляції.

Внутрішня незалежність суддів передбачає незалежність та неупередженість кожного судді під час розгляду та вирішення справи і реалізується вона шляхом заборони будь-яких обмежень, впливу, тиску, погроз, прямого чи непрямого втручання будь-яких органів влади, зокрема внутрішніх органів судової влади (вищестоящих судів, органів суддівського самоврядування тощо), на діяльність судді; неупередженого розподілу справ між суддями одного суду; надання можливості утворення та приєднання до професійних організацій з метою захисту їхньої незалежності, інтересів та сприяння утвердженню верховенства права.

На міжнародному рівні правове закріплення принципу незалежності суддів знайшло своє відображення у значній кількості документів щодо функціонування судової системи, судоустрою, прийняті ООН та інституціями Ради Європи, Європейською комісією ефективності правосуддя, Консультативною радою європейських суддів тощо. До основних з них можна віднести: Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та

13 грудня 1985 року; Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів щодо незалежності судових органів, прийняті резолюцією Економічної та соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15 грудня 1989 року; Європейська хартія про статус суддів, прийнята Радою Європи у 1998 році; Рекомендація CM/Rec (2010) державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року; Велика хартія суддів, прийнята Консультативна рада європейських суддів 17 листопада 2010 року; Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) щодо незалежності судової системи, частина I: незалежність суду, прийнята Венеціанською комісією 12-13 березня 2010 року.

В той же час практична реалізація таких принципів повинна ґрунтуватися на нормах національного законодавства: Конституція України, Закон України «Про судоустрій та статус суддів», Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд», норми процесуальних кодексів тощо.

Зміст принципу незалежності суддів характеризується наступними ознаками: 1) незалежність суддів від думки органів державної влади, в тому числі і вищих судів, посадових осіб, громадських організацій чи рухів, засобів масової інформації, окремих громадян; а також від думки решти складу суду при колегіальному розгляді справи (тобто судді вільні у висловленні власної окремої думки незалежно від позиції головуючого та інших суддів, народні засідателі вільні при вирішенні спору не підпорядковуються та не підзвітні професійним суддям тощо); 2) непідзвітність судді щодо мотивів прийняття ним рішення; 3) розповсюдження дії принципу незалежності виключно на процесуальну діяльність судді в чітко визначеній процесуальній формі; 4) обмеженість законом, що вказує не на абсолютну незалежність судді під час здійснення ним правосуддя, а на відносну: діяльність судді підпорядкована закону, зокрема щодо процесуальної форми вирішення справ; 5) особливий порядок призначення та діяльності суддів, що передбачає відсутність зовнішнього впливу на можливість призначення суддею та тривалість мандату судді, призначеного безстроково; 6) наявність законодавчих гарантій, якими підтримується реалізація незалежності суддів – від особливостей матеріального та соціального забезпечення суддів до забезпечення безпеки суддям та членам їх сімей, наявності відповідальності за порушення принципу незалежності суддів, до якої можуть притягатися як судді, так і інші винні особи.

Під гарантіями реалізації незалежності суддів можна розуміти передбачені національними та міжнародними нормативно-правовими актами засоби утвердження суддівської незалежності або усунення чи мінімізації неправомірних зовнішніх чи внутрішніх впливів на суддю під час здійснення ним правосуддя, спрямовані на забезпечення постановлення ним законного, обґрунтованого і справедливого рішення відповідно до процесуального порядку, а також на забезпечення його особистої безпеки й безпеки членів сім'ї як під час здійснення судочинства, так і поза ним.

Гарантії реалізації незалежності суддів можна класифікувати на: 1) загальні (суспільні, політичні, економічні) та спеціальні (юридичні) гарантії незалежності суддів. Останні, у свою чергу, поділяються на а) організаційно-правові; б) особисті професійні; в) соціально-економічні; г) процесуальні гарантії для суддів; ґ) гарантії безпеки для суддів та членів їхніх сімей; д) морально-етичні гарантії.

Перелік гарантій незалежності суддів характеризується стабільністю, визначеністю та оперативністю – самі принципи містяться у нормах права і безпосередньо закріплюються в регулятивних та охоронних нормах, реалізація яких, у свою чергу, здійснюється через відповідні процедури за ланцюжком: принцип незалежності – гарантії незалежності – процедури застосування гарантій.

Особисті професійні гарантії можна умовно поділити на позитивні (спрямовані на розширення прав і пільг для суддів – недоторканність та імунітет, особливий порядок звільнення, спеціальний порядок матеріального забезпечення, право на відставку тощо) та негативні (тобто юридичні обмеження щодо суддів: несумісність з іншими видами діяльності, неприпустимість членства у партіях та політичній діяльності, обмеження можливості одержання нагород).

Конкретний перелік гарантій незалежності суддів закріплено у Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

ТЕМА 2.

ЕТИКА ТА ПОВЕДІНКА СУДДІВ, ЇХ ВЗАЄМОДІЯ З АДВОКАТУРОЮ ТА ПРОКУРАТУРОЮ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Поняття суддівської етики та морально-етичних вимог, що висуваються до суддів.
2. Джерела встановлення морально-етичних вимог до суддів.
3. Основні морально-етичні вимоги до судді: незалежність, справедливість, рівність, об'єктивність, неупередженість, компетентність.
4. Етика спілкування судді зі ЗМІ та поведінки у позасудовій діяльності.
5. Особливості взаємодії суддів та прокурорів в судовому процесі.
6. Особливості взаємодії суддів та адвокатів в судовому процесі.
7. Взаємодія суддів з адвокатами та прокурорами поза судовим процесом.
8. Морально-етичні особливості взаємодії суддів з адвокатами та органами прокуратури.

Методичні вказівки

Здійснення правосуддя як діяльність суду, що має вкрай важливе значення, безперечно, ґрунтується на законодавстві про судоустрій і статус суддів, а також – процесуальних кодексах. Однак законом може бути встановлено лише найважливіші суспільні відносини, решта ж відносин не

можуть за своєю природою бути врегульовані на законодавчому рівні, оскільки знаходяться у площині етики та моралі.

Стаття 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року закріплює право кожного на справедливий суд, який має бути справедливим, незалежним, безстороннім, публічним у відправленні правосуддя. Цією ж Конвенцією у ст. 21 «Посадові критерії» встановлено критерії і до суддів Європейського суду з прав людини, які повинні мати високі моральні якості, а також кваліфікацію, необхідну для призначення на високу суддівську посаду, чи бути юристами з визнаним рівнем компетентності, а впродовж усього строку своїх повноважень забороняється займатися діяльністю, що є несумісною з їхньою незалежністю, безсторонністю або з вимогами щодо виконання посадових обов'язків на постійній основі. Окремо питання морально-етичних якостей судді присвячені такі міжнародні документи як Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, Європейська хартія про закон «Про статус суддів» Ради Європи від 8-10 липня 1998 року, Універсальну хартію суддів, схвалена Міжнародною Асоціацією Суддів 17 листопада 1999 року, Велику Хартію суддів (Основні принципи), прийняту Консультативною радою європейських суддів на 11-му Пленарному засіданні 17-19 листопада 2010 року, і Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року, Висновки першої експертної комісії Міжнародної Асоціації суддів «Правила етичної поведінки суддів, їх застосування та дотримання» 2004 року, Висновок №3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності тощо.

В Україні в даній сфері застосовуються Кодекс суддівської етики від 22 лютого 2013 року, затверджений на XI черговому з'їзді суддів України та коментар до нього, затверджений рішенням Ради суддів України від 04 лютого 2016 року № 1.

Відповідно до Бангалорських принципів поведінки суддів передбачено здійснення ним своєї судової функції незалежно від стороннього впливу, спонукання, тиску, загроз чи втручання, прямого чи опосередкованого, що здійснюється з будь-якої сторони та з будь-якою метою.

Об'єктивність судді є необхідною умовою для належного виконання ним своїх обов'язків та проявляється не тільки у змісті винесеного рішення, але й в усіх процесуальних діях, що супроводжують його прийняття: суддя зобов'язаний заявляти самовідвід, якщо обставини справи можуть вказувати на його упередженість; суддя не може до винесення рішення публічно надавати оцінку обставинам справи тощо.

Чесність та непідкупність проявляються у здійсненні відкритого та публічного розгляду справи виключно на підставі норм законодавства та внутрішнього переконання судді.

Рівність передбачає собою не тільки однакове ставлення судді до всіх учасників судового засідання, а й недопущення суддею нерівного ставлення

залежно від расової приналежності, кольору шкіри, статі, релігії, національного походження тощо, що допускаються будь-ким з учасників судового процесу.

Компетентність та старанність судді передбачають пріоритетність суддівської діяльності з-поміж інших видів діяльності, незаборонених для судді (викладацької, творчої, наукової тощо). Така пріоритетність полягає у виконанні судових функцій, в які входять не тільки виконання судових та посадових обов'язків в судовому розгляді справи та винесення рішень, але й інші завдання, що мають стосунок до судової посади та діяльності суду, а також і прийняття суддею заходів для розширення своїх знань, удосконалення практичного доступу та особистих якостей, необхідних для належного виконання ним своїх обов'язків, використовуючи для цих цілей засоби навчання та інші можливості, що в умовах судового контролю мають бути доступні для суддів.

Взаємовідносини суддів із вітчизняними та зарубіжними ЗМІ ґрунтується на нормах Конституції України та законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні у засобах масової інформації», «Про доступ до публічної інформації» тощо, однак дані закони не містять у собі етичних норми такої взаємодії. Однак на міжнародному рівні існують певні керівні акти, якими врегульовано взаємодію суддів та ЗМІ, серед них: Рекомендації № Rec. (2003) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання через ЗМІ інформації про кримінальні процеси від 10 липня 2003 року, Мадридські принципи взаємодії засобів масової інформації та суддівської незалежності, затверджені Резолюцією № 1296 Економічної та соціальної ради ООН 11 лютого 1994 року.

У зв'язку із публічним статусом судді особливу увагу суспільства привертає і його позасудова діяльність, на яку також поширюються стандарти суддівської етики. Так, окрім вказаної вище пріоритетності суддівської діяльності та неможливості зайняття іншими видами діяльності, суддя. Враховуючи той факт, що моральні та етичні норми є оціночними поняттями, суддя з метою уникнення неоднозначного сприйняття, повинен більш критично відноситися до своєї поведінки та висловлювань, в тому числі і в позаробочий час.

Не зважаючи на те, що діяльність суду, як прокуратури, так і адвокатури, носить правозахисний характер, суддя повинен безсторонньо ставитися до представників таких органів. Бангалорські принципи поведінки суддів додатково встановлюють, що в своїх особистих стосунках з адвокатами, що мають постійну практику в суді, де розглядає справи даний суддя, він уникає ситуацій, що могли б викликати обґрунтовану підозру чи створити видимість наявності певних симпатій чи упередженого ставлення, а також не надає місце свого проживання іншим юристам для прийняття клієнтів чи зустрічей з колегами.

Висновок № (2013) 16 «Про відносини між суддями та адвокатами», прийнятий на 14-му пленарному засіданні Консультативної Ради Європейських суддів 13–15 листопада 2013, рекомендує посилення діалогу

між суддями та адвокатами, наголошує, що при цьому не повинні порушуватися етичні стандарти діяльності ані судді, ані адвоката.

Бордоська декларація «Судді та прокурори у демократичному суспільстві», прийнята 8 грудня 2009 року Консультативною радою європейських суддів та Консультативною радою європейських прокурорів, Європейські керівні принципи з етики та поведінки прокурорів (Будапештські керівні принципи), прийняті на Конференції генеральних прокурорів Європи 31 травня 2005 року, рекомендують суддям та прокурорам ознайомитися з етичними нормами щодо одне одного та на принципах взаємоповаги та незалежності здійснювати свої функції, підтримуючи честь і гідність своєї професії і поводитися в будь-якій ситуації гідно своєї посади.

ТЕМА 3.

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ В СФЕРІ ВІДКРИТОСТІ ТА ПУБЛІЧНОСТІ ПРАВОСУДДЯ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Гласність, публічність, відкритість, доступність судового розгляду та транспарентність судової влади: зміст понять та їх співвідношення.
2. Правові акти в сфері відкритості та публічності правосуддя.
3. Зміст права на публічний розгляд справи та підстави його обмеження, фіксація судового процесу технічними засобами.
4. Доступ ЗМІ та громадськості до судового розгляду.
5. Оприлюднення судових рішень як прояв публічності судового розгляду.

Методичні вказівки

У п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод прямо встановлено право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. Натомість в українському законодавстві застосовується поняття гласності та відкритості судового розгляду. В юридичній науці відсутня однастайна точка зору щодо співвідношення даних понять: від їх повного ототожнення, до визначення у якості різнопорядкових понять, що характеризують різні аспекти судового розгляду. Однак з огляду на зміст даних принципів можна вважати, що гласність і публічність судового розгляду є тотожними поняттями і означають можливість будь-якої особи, а особливо сторін судового розгляду, бути присутніми на відкритих судових засіданнях, мати доступ до судових рішень, фіксувати судовий процес технічними засобами та вільно поширювати інформацію щодо судового розгляду (звісно, за встановленими законодавством виключеннями).

Транспарентність судової влади в свою чергу є категорією, яка характеризує діяльність усієї гілки влади і означає її відкритість для

суспільства, взаємодію з громадськістю, активну участь у суспільних процесах.

Окрім Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка в найбільш загальному вигляді закріплює право особи на публічний розгляд справи, європейські стандарти гласного та відкритого судового розгляду встановлені та деталізовані Висновком № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство», яким здебільшого порушуються питання транспарентності судової влади а саме: залучення суддів до освітніх програм у школах, організація відкритих зустрічей, зв'язки з громадськістю тощо.

Європейський суд з прав людини (далі – Суд) у своїх рішеннях вказує на публічність судового розгляду як основний чинник усунення таємного самовправства суду поза увагою суспільства та як гарантію забезпечення справедливого судового розгляду (Дінне проти Франції). Однак право на публічний розгляд може обмежене з ряду обставин. Традиційно існують провадження, у яких за сутністю справи, розгляд проводиться у закритому засіданні відповідно до загального і абсолютного принципу, встановленого в ч. 1 ст. 6 Конвенції (в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя). В той же час, Конвенція не гарантує проведення відкритих чи усних слухань у судах всіх інстанцій: достатнім є проведення такого розгляду принаймні судом першої інстанції (Гелмерс проти Швеції). В той же час, національним законодавством може передбачатись особливість вирішення певних категорій справ у письмовому, спрощеному провадженні без виклику та заслуховування сторін, однак такі провадження мають бути закріплені виходячи зі справедливого та співрозмірного до такого обмеження критерію, наприклад, технічний характер спору чи його важкість (Шулер-Зграгтен проти Швейцарії, Шпайль проти Австрії)

У справі «Ріпан проти Австрії» Європейський суд з прав людини вказується на вимоги до відкритості судового розгляду, серед яких можливість отримання громадськістю інформації про день і місце проведення слухань та можливість легко дістатися до цього місця.

Принцип відкритості судового процесу відповідно до Висновку № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство» передбачає, що громадянам та працівникам ЗМІ повинен дозволятися доступ до судових зал, у яких проходять слухання. Хоча й існують певні переваги участі преси в судових засіданнях (підвищення громадської обізнаності щодо судових процесів, покращення іміджу судової системи), на думку Комітету Міністрів існує також ризик того, що присутність телевізійних камер в суді може зашкодити провадженню та змінювати поведінку осіб, які беруть участь у слуханнях (судді, прокурори, адвокати, сторони, свідки тощо). Також суди повинні з обережністю ставитися до участі ЗМІ у судових процесах з огляду

на захист персональних даних через можливість широкого розголосу обставин справи.

У зв'язку з розвиненістю технологій відбувається ствердження необхідності забезпечення публічності судового розгляду шляхом публікації судових рішень в мережі Інтернет та у відповідних загальнодоступних базах даних. З цією метою Консультативна рада європейських суддів рекомендує для країн-учасниць ЄС здійснення публікацій рішень Верховних судів та інших важливих судових рішень на інтернет-сайтах безоплатно, а також забезпечення можливості отримання друкованої версії рішення з оплатою лише вартості копіювання. Рекомендація № R (95) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо відбору, обробки, представлення та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах від 11 вересня 1995 р. пропонує державам-учасницям здійснювати відбір та розміщення у правових базах даних рішень, що мають значний правовий інтерес, обраних за певними критеріями.

ТЕМА 4. **ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ДОСТУПНОСТІ** **ПРАВОСУДДЯ**

Рекомендована кількість годин – 4.

Зміст теми:

1. Поняття та зміст категорії доступності правосуддя.
2. Гарантії доступності правосуддя.
3. Обмеження права на доступ до суду.
4. Роль інформаційно-комунікаційних технологій в забезпеченні права на доступ до правосуддя.

Методичні вказівки

До організаційних стандартів права на доступ до правосуддя можна віднести такі: 1) інформування громадян про засоби захисту своїх прав у суді, місцезнаходження суду, його компетенцію тощо; 2) запровадження спрощених порядків судового розгляду або процедур дружнього врегулювання спору до або під час судового розгляду; 3) прискорення процесу розгляду справи шляхом скасування застарілих неефективних процедур, вдосконаленням технічного та кадрового забезпечення судів, спрощених процедур для справ з незначними чи неоспорюваними вимогами; 4) усунення економічних перешкод доступу до правосуддя шляхом встановлення ефективного та обґрунтованого механізму сплати судового збору, який має бути співрозмірним заявленим вимогам, а для соціально незахищених верств населення – забезпечення можливості отримання безоплатної правової допомоги, звільнення від сплати судових зборів тощо; 5) забезпечення державою суддів і судових органів необхідними матеріальними засобами для сприяння виконання ними своїх функцій.

До правових стандартів права на доступ до правосуддя відносяться: 1) законодавче гарантування права на порушення судового провадження з метою

захисту порушеного права особи; 2) закріплення в національній правовій системі механізму доступу особи до необхідних засобів судового захисту; 3) гарантування права на безоплатну правову допомогу для окремих категорій осіб; 4) обов'язок враховувати прецедентну практику Європейського суду з прав людини; 5) постійне оновлення законодавства, що регулює здійснення правосуддя з метою його модернізації; 6) удосконалення правового статусу суддів; 7) заборона дискримінації права особи на доступ до правосуддя; 8) юридична відповідальність за порушення права особи на доступ до правосуддя.

Право на доступ до суду не може розумітись як абсолютне і в деяких випадках справедливо може бути обмежено національним законодавством, а також судом. Однак держава, встановлюючи таке обмеження, та суд, застосовуючи таке обмеження, повинні куруватися принципом його співрозмірності заявленій правовій меті. Перешкоди у праві особи на доступ до суду можуть бути юридичними (встановлення правил визначення юрисдикції суду, умов відкриття провадження у справі, додержання строків позовної давності тощо), економічними (необхідність сплати судових витрат чи внесення грошових коштів на депозит суду) та змішані (необхідність обов'язкової участі адвокату у справі, неможливість отримання правової допомоги внаслідок її дорожнечі або відсутності процесуальних механізмів її надання).

До правомірних обмежень можуть належати застосування строків позовної давності, встановлення критеріїв прийнятності заяв, необхідність сплати судових витрат, а також вимоги щодо представництва в окремих категоріях справ тощо. У будь-якому випадку дана міжнародна судова установа розглядає конкретний випадок обмеження права на доступ до правосуддя не у зв'язку з його відповідністю чи невідповідністю до норм національного законодавства, а у зв'язку з відповідністю такого обмеження ст. 6 Конвенції. Так, практикою Європейського суду з прав людини неспіврозмірними можуть вважатися застосовані обмеження, які обмежують чи зменшують право доступу до суду таким чином або до такої міри, що порушується сама сутність цього права.

Окрім цього, позитивно Європейським судом за прав людини сприймається добровільна відмова особи від права на звернення до суду, яка, будучи укладена у формі компромісних угод у договорах, не порушує права особи на звернення до суду в розумінні Конвенції. Так само і відмова осіб від права доступу до суду у зв'язку зі зверненням до третейського суду не буде вважатися порушенням ст. 6 Конвенції за умови, що така відмова можлива та висловлюється вільно і чітко.

Рекомендація Res (2001) 3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій від 28 лютого 2001 року у якості пріоритетного напрямку використання новітніх технологій у судовій системі передбачає за умови дотримання вимог безпеки й таємниці приватної інформації можливість відкриття провадження за допомогою електронних засобів; можливість здійснення подальших процесуальних дій у рамках

провадження в середовищі електронного документообігу; можливість одержувати відомості про хід справи шляхом доступу до судової інформаційної системи; можливість одержання інформації про результати провадження в електронній формі; можливість одержання доступу до будь-якої інформації, що має відношення до ефективного провадження (статутне право, судові прецеденти й судові процедури), тоді як в звичайних рішеннях, що не мають значення прецеденту, особиста інформація та персональні дані мають бути захищені.

Інформація в електронній формі про судові процеси має бути загальнодоступною та має поширюватися за допомогою найбільш поширених технологій (натепер – інтернет), а держава, наскільки це можливо, має забезпечити достовірність і повноту відомостей, що надаються.

ТЕМА 5.

СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ

Рекомендована кількість годин – 4.

Зміст теми:

1. Поняття права на справедливий суд.
2. Складові права на справедливий суд, їхня система та класифікація.
3. Процедурні гарантії належної організації судового розгляду.
4. «Рівність можливостей» (рівність сторін).
5. Змагальність сторін як основоположний елемент права на справедливий суд.
6. Заборона втручання законодавця у процес здійснення правосуддя.
7. Правова визначеність.
8. Адміністрування доказів як один із елементів справедливого судового розгляду.
9. Обґрунтованість судового рішення.

Методичні вказівки

У широкому розумінні право на справедливий суд можна розглядати як тотожне поняття праву на доступ до правосуддя, передбачене в п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, тобто кожна особа повинна мати можливість ініціювати судовий розгляд справи щодо своїх цивільних прав і свобод та отримати справедливий і ефективний судовий захист. При цьому, особа повинна мати безпосередній доступ, не обтяжений якимись юридичними чи фактичними перешкодами, до судової установи й розгляд справи має відбуватися з додержанням всіх вимог, що передбачені п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, оскільки мова не може йти про справедливий судовий розгляд, якщо справа розглянута, наприклад, з порушенням вимоги публічності, розумності строків, незалежності чи безсторонності суддів тощо.

Натомість, у вузькому значенні право на справедливий судовий розгляд охоплює лише вимогу щодо проведення «справедливої» процедури розгляду

справи, яка нарівні з вимогами незалежності та безсторонності суду, публічності й розумності строку судового розгляду є стандартом здійснення правосуддя. Практикою Європейський суд з прав людини й виділяє такі складові змісту справедливого розгляду, які прямо не закріплені в п. 1 ст. 6 Конвенції, як належне сповіщення та слухання, прийняття до уваги судом лише доказів, отриманих законним шляхом, винесення обґрунтованого рішення, принцип рівності сторін у змагальному процесі, заборону втручання законодавця у процес здійснення правосуддя, принцип правової визначеності. Тобто у вузькому значенні право на справедливий судовий розгляд можна розуміти як право на належну судову процедуру.

Відповідно до розуміння права на справедливий суд у широкому чи вузькому значенні, виділяють і різні його складові елементи. Так, право на справедливий суд у широкому значенні включає в себе: 1) необтяженість юридичними та економічними перешкодами доступу до судової установи; 2) належна (справедлива) судова процедура; 3) публічний судовий розгляд; 4) розумний строк судового розгляду; 5) розгляд справи незалежним та безстороннім судом, встановленим законом.

У вузькому розумінні право на справедливий суд означає право на належну (справедливу) судову процедуру, елементами якої є: 1) процедурні гарантії належної організації судового розгляду; 2) «рівність можливостей» (рівність сторін) та змагальність; 3) вимога про заборону втручання законодавця у процес здійснення правосуддя; 4) правова визначеність.

Також іноді у якості складових права на справедливий розгляд цивільної справи виділяють: 1) органічні елементи, які забезпечують ефективне користування цим правом і його реалізацію (право на доступ до правосуддя та право на виконання судових рішень); 2) інституційні елементи, що утворюють критерії, яким мають відповідати суди загальної юрисдикції в цілому і кожний судовий орган окремо (створення суду і формування його складу на підставі закону, достатня тривалість повноважень суддів і їх незмінність протягом строку їх повноважень, незалежність і неупередженість суддів, тощо); 3) процесуальні елементи, які забезпечують реальну участь осіб у процесі, змагальність процесу, рівність сторін на всіх стадіях судового розгляду і розумні строки розгляду справи; 4) спеціальні елементи, що є додатковими гарантіями для цивільного процесу (право на правову допомогу, право на перекладача та ін.).

При цьому слід зауважити, що Європейський суд з прав людини у своїй практиці дотримується думки, що статтю 6 Конвенції не можна трактувати обмежено, а вимога справедливості застосовується до проваджень загалом; і не обмежується самими слуханнями справи.

До процедурних гарантій належної організації судового розгляду можна віднести як гарантії стосовно організації та структури суду, так і порядку ведення проваджень: належне сповіщення та слухання справи, прийняття до уваги доказів, отриманих лише законним шляхом, обґрунтованість рішення тощо. Судом вказується, що порушення справедливості розгляду можуть бути виправлені чи врегульовані в ході розгляду справи на даній чи подальших стадіях (апеляційне, касаційне провадження тощо). Тому якщо порушення

були виправлені в рамках національної судової процедури, підстави для розгляду даної справи Судом відсутні (Хелле проти Фінляндії, Шулер-Зграгтен проти Швейцарії). Якщо таке порушення сталося у судовому органі найвищої інстанції і відсутні засоби виправлення даних порушень, Суд визнає це порушенням права на справедливий суд (Руїз Матеос проти Іспанії).

Рівність сторін передбачає наявність в переважній більшості однакових прав та обов'язків сторін саме під час судового розгляду (оскільки нерівність сторін поза судовим процесом в силу різного їх майнового стану, наявності чи відсутності владних повноважень тощо взагалі не береться судом до уваги, окрім випадків, коли така нерівність є причиною порушення права, що захищається). У практиці Суду рівність сторін як складова «справедливого балансу» передбачає можливість для кожної із сторін представляти справу і докази, в умовах, що не є суттєво гіршими за умови опонента: (Домбо Бегер Б. В. проти Нідерландів); встановлення неприйнятності представлення суду однією стороною матеріалів, якщо ці ж матеріали не представлені іншій стороні, яка у подальшому не може їх прокоментувати. В той же час, якщо зауваження, представлені суду, не повідомлені жодній із сторін, то у цьому разі не буде порушення принципу рівності сторін, а такі дії розглядатимуться як порушення більш широкого поняття – справедливості провадження (Нідерост-Хубер проти Швейцарії, Клінік дез Акація та інші проти Франції).

Змагальність сторін у практиці Суду розуміється як один з основоположних елементів права на справедливий суд. Змагальність сторін неможлива без реалізації принципу рівності сторін, оскільки наявність більш вигідного становища (в процесуальному плані) у однієї зі сторін ставить під сумнів взагалі можливість справедливого судового розгляду. Змістом права на змагальні провадження є можливість сторін під час слухання справи бути обізнаними щодо усіх коментарів з приводу представлених доказів та спостережень, навіть якщо вони представлені незалежним представником національних юридичних послуг, оскільки вони можуть вплинути на рішення суду; можливість сторони ознайомитись із доказами у суді, коментувати їх існування, зміст та достовірність у належній формі у встановлений час; можливість отримати відкладення розгляду справи за необхідності. Такий перелік прояву змагальності не може бути вичерпним, оскільки у кожній конкретній справі Суд встановлює чи були забезпечені можливості активної участі особи в судовому розгляді, чи відповідають встановлені обмеження в праві особи подавати докази чи вчиняти інші дії принципу співрозмірності певній правовій меті, наприклад, щодо скорочення часу (прискорення) судового розгляду за рахунок обмеження змагального характеру провадження.

Так само, як і будь-яке право, передбачене Конвенцією, змагальність не є абсолютною та може бути обмежена. Наприклад, Судом встановлено, що не порушує принципу змагальності відмова надати опонентам документи, що не були представлені суду (Івон проти Франції), так само, як було вказано вище, відповідно до принципу співрозмірності, можуть бути встановлені особливі спрощені процедури розгляду справ, наприклад, безспірні провадження, в яких можливе обмеження змагальності сторін на користь пришвидшенню розгляду справи.

Заборона втручання законодавця в процес розгляду справи може проявлятися в наступних випадках. По-перше, вступ у дію закону, коли справа, у якій держава є стороною розглядається судом, що зачіпає питання, пов'язані зі зворотньою силою закону та його впливом на судові вирішення спору, стороною якого є держава. Судом зазначається, що законодавство у цивільних провадженнях не забороняє впровадження нових положень із зворотною силою для урегулювання прав, що виникають відповідно до існуючого законодавства, однак таке законодавче втручання має бути здійснене на «неспростовних підставах у загальних інтересах» (справа Зелінський і Прадель та Гонсалес і інші проти Франції). Судом також зроблені такі висновки щодо законодавчого втручання держави у судовий розгляд: 1) закони мають бути видані до початку проваджень (справа Organisation nationale des syndicats d'infirmiers libéraux (O.N.S.I.L.) проти Франції) або після їх завершення (Preda і Dardari проти Італії); 2) видання загального законодавства може виявитись не вигідним для сторін спору, якщо воно не спрямоване на судові провадження, що розглядаються, і, таким чином, порушують принцип верховенства права (Гораїз Лізаррага та інші проти Іспанії); 3) закон може бути визнаний неконституційним, якщо не завдають жодного впливу на провадження, що розглядаються (Dolca проти Румунії).

Принцип правової визначеності впливає з принципу верховенства права і розкривається через такі концепції, як непорушність і нескасовуваність набутих законних прав (vested rights); незворотність закону й неможливість застосування закону до особи, яка не могла знати про його існування (non-retroactivity); законні очікування (legitimate expectations) – право особи у своїх діях розраховувати на сталість існуючого законодавства.

Однак зміни у національній судовій практиці не суперечать вимозі щодо юридичної визначеності і захисту правомірних очікувань. Розвиток судової практики не суперечить належному правозастосуванню, оскільки відсутність еволюційного та динамічного підходу попереджують будь-які зміни чи покращення (справа Атанасовський проти «Колишньої Югославської республіки Македонія»). Європейський Суд постановив, що такому випадку Верховний Суд повинен надавати більш істотне обґрунтування відхиленню від прецедентного права, інакше буде порушено не право особи на правову визначеність, а право особи на належне обґрунтування рішення. Хоча у деяких випадках Суд визнає зміни у національній судовій практиці, що впливають на цивільні провадження, що знаходяться на судовому розгляді, такими, що можуть порушувати Конвенцію.

Конвенція не закріплює правил і порядку розгляду доказів, обов'язків доказування, можливості заслуховування свідків та залучення експертів, повністю залишаючи ці питання на врегулювання національним законодавством і національними судами. Однак, завданням Суду відповідно до Конвенції є визначення справедливості провадження загалом, враховуючи порядок прийняття доказів (Ельсгольц проти Німеччини). Таким чином, Суд має визначити чи були докази представлені таким чином, що не суперечить гарантії справедливого судового слухання, а завданням національних судів є

забезпечення належного вивчення документів, аргументів і доказів, представлених сторонами.

Обґрунтованість судового рішення передбачає обов'язок національних судів детально викладати обставини, з яких вони виходять при ухваленні рішення, однак це не означає, що національний суд повинен приділяти увагу кожному аргументу та доказу (Ван де Гурк проти Нідерландів), однак, якщо подання сторони є вирішальним для результату проваджень, воно вимагає конкретної та прямої відповіді (Руїс Торіха проти Іспанії).

ТЕМА 6. РОЗУМНІСТЬ СТРОКІВ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ ТА ЙОГО КРИТЕРІЇ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Поняття розумності строків у практиці Європейського суду з прав людини: початок та закінчення перебігу. Критерії визначення розумності строків розгляду справи.
2. Складність справи.
3. Поведінка заявника.
4. Поведінка державних органів.
5. Значущість питання для заявника.

Методичні вказівки

Розумність строку судового розгляду традиційно є оціночною категорією, оцінка якої вимагає від Суду дослідження усієї сукупності обставин, що прямо чи побіжно впливали на тривалість судового розгляду. Початок перебігу строку розгляду справи зазвичай пов'язується Судом з моментом подання заяви до компетентного суду, якщо тільки подання заяви не є передумовою для початку проваджень, у такому випадку термін провадження може включати обов'язковий попередній адміністративний розгляд (Кьоніг проти Німеччини). Однак в деяких випадках, враховуючи національне законодавство та особливості розгляду певних спорів, відповідний термін може розпочатися до подання позовної заяви, якщо вжиття попередніх досудових заходів визнається національним законодавством обов'язковим.

Закінчення перебігу строку розгляду справи пов'язується, перш за все, винесенням рішення судом останньої інстанції в системі державних судів, так само дана вимога застосовується і до всіх стадій юридичних проваджень, спрямованих на вирішення спору, включаючи додаткові стадії рішення у справі. Однак Судом іноді у якості закінчення перебігу строку визначається момент виконання судового рішення або ж закінчення провадження, що розглядається Конституційним Судом, якщо його рішення може вплинути на результати спорів, що розглядається у судах загальної юрисдикції (Доймланд проти Німеччини). До критеріїв, які застосовуються Судом при визначенні

розумності строку можна віднести: складність (комплексність) справи, поведінка заявника та державних органів під час судового процесу, а також – значущість питання для заявника.

Складність справи як критерій визначення дотримання розумності строку стосується як фактичної, так і правової сторони, і передбачає оцінку множинності учасників судового розгляду, кількості поставлених на вирішення суду питань, необхідності дослідження значної кількості доказів у справі тощо.

Поведінка заявника також має велике значення для встановлення розумності строку. Хоча заявник і не зобов'язаний активно сприяти судовому розгляду, деякі його дії чи пасивність можуть виключати на думку Суду порушення державою-учасницею розумних строків судового розгляду. Зацікавлена особа має належним чином виконувати належні процесуальні дії, які її стосуються, з метою запобігання затримок, і отримання доступу до заходів національного законодавства щодо скорочення проваджень (Юніон Еліментарія Сандерс проти Іспанії). Не визнається Судом порушенням розумних строків розгляду справи затягування розгляду, спричинене неодноразовими змінами представника (Кьоніг проти Німеччини), помилкове звернення до суду, у якого немає відповідної юрисдикції (Бомартен проти Франції) тощо. В той же час, якщо затягування справи сталося внаслідок дій відповідача, Суд може встановити порушення державою розумних строків у випадку, коли національний суд не досить активно використовував власні процесуальні можливості для забезпечення своєчасного розгляду справи (Мінчева проти Болгарії).

Поведінка державних органів також має суттєве значення при встановленні розумності строку розгляду. На думку Суду держава відповідальна за дії всіх державних органів влади: не лише судові органи, а й за всі публічні установи, які беруть участь у справі. Оскільки обов'язком суду є забезпечення оперативного розгляду справи, ним повинні докладатися всі зусилля до унеможливлення затягування справи державними органами, в тому числі і судовими експертами, якщо їхня участь у справі є необхідною.

Не може бути поважною причиною тривалого розгляду справи критична завантаженість оскільки обов'язком держави-учасниці є організація правових систем таким чином, щоб гарантувати право на отримання остаточного рішення у справах упродовж відповідного терміну (Вокатуро проти Італії), однак, тимчасове невиконання зобов'язань не передбачає відповідальність держави за умови, що вона застосувала необхідні заходи для врегулювання ситуації такого типу (Буххольц проти Німеччини). До таких заходів у розумінні Суду, можуть бути віднесені тимчасові заходи щодо розгляду справ у особливому порядку, засновані не лише на даті подачі заяви, а на ступені їх терміновості і важливості, і, окрім іншого, на предметі спору. Однак, якщо такий стан триває і стає питанням структурної організації, такі методи втрачають ефективність і держава має забезпечити застосування ефективних заходів (Цимерман і Штайнер проти Швейцарії),

Так само, і неодноразові зміни судді, що затримують провадження через необхідність ознайомлення судді зі справою та пов'язаний із цим розгляд

справи спочатку, це не позбавляє державу від її зобов'язань стосовно розумного терміну провадження, оскільки забезпечення належної організації виконання правосуддя – завдання держави (Лехнер і Хес проти Австрії).

Значущість розгляду справи для заявника у якості критерія визначення розумності строку також носить оціночний характер і залежить не тільки від обставин справи. Так, Судом встановлено, що у справах заявників, які страждають на невиліковне захворювання і мають невелику тривалість життя, держава має бути особливо оперативною (Х. проти Франції). Швидкого розгляду потребують також і справи, пов'язані зі встановленням соціального статусу і дієздатності (Бок проти Німеччини), стосовно опікунства над дитиною (Хокканен проти Фінляндії), особливо, якщо затримка може спричинити незворотні обставини у стосунках батьків-дітей (Tsikakis проти Німеччини), спори щодо працевлаштування, пенсій тощо.

ТЕМА 7.

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СПРАВЕДЛИВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ СУДОМ

Рекомендована кількість годин – 4.

Зміст теми:

1. Поняття виконання рішення національного суду як складова частина категорії права на справедливий суд.
2. Відкладення виконання рішення суду.
3. Особливості відповідальності держави за невиконання рішення суду.

Методичні вказівки

Суд у своїй практиці зазначає, що п. 1 ст. 6 гарантує кожному право на звернення до суду або арбітражу з позовом стосовно будь-яких його цивільних прав та обов'язків. Таким чином, ця стаття проголошує «право на суд», одним з аспектів якого є право на доступ, тобто право подати позов з приводу цивільно-правових питань до суду. Однак це право було б ілюзорним, якби правова система держави допускала, щоб остаточне судове рішення, яке має обов'язкову силу, не виконувалося на шкоду одній зі сторін. Було б незрозуміло, якби стаття 6 детально описувала процесуальні гарантії, які надаються сторонам у спорі, а саме: справедливий, публічний і швидкий розгляд, - і, водночас, не передбачала виконання судових рішень (Горнсбі проти Греції, Скордіно проти Італії). Виконання рішення повинно бути повним та вичерпним. Рішення, що набрало законної сили не може не виконуватись, бути позбавлено юридичної сили, або незаконно відкладено (Імобільяре Саффі проти Італії).

В деяких випадках виконання рішення може бути відкладено, однак лише за умови, що це не порушить право сторони на виконання рішення в подальшому. Обґрунтованість такого відкладення повинна бути вирішена, зважаючи також на складність правозастосування, поведінку заявника і компетентних представників влади, а також розмір і характер відшкодування збитків (Райлян проти Росії) Якщо ж відкладення виконання обов'язкового

рішення на тривалий термін було не виправданим, такі дії можуть свідчити про порушення положень Конвенції.

Особливий статус держави як учасника Конвенції зумовлює і особливості виконання рішень, стороною яких є держава. Судом у низці рішень вказано, що стороні не може бути відмовлено у своєчасному виконанні фінального рішення щодо компенсації збитків за шкоду спираючись на недостатність бюджетних коштів або інших ресурсів (Бурдов проти Росії), а також у зв'язку із складнощами національних процедур правозастосування або бюджетної системи держави. В той же час, розглядаючи заяви проти держав-учасниць Суд вказує на необхідність вирізняти борги держави від боргів приватних осіб: відповідальність за виплату боргу приватних осіб не може бути покладена на державу через неплатоспроможність боржника (Сангл'є проти Франції). Однак, у держави є позитивне зобов'язання організувати систему для забезпечення виконання остаточних рішень у спорах між фізичними особами, яка не суперечить законодавству і є ефективною на практиці, також держава може бути притягнута до відповідальності, якщо органи влади, залучені до правозастосування, не виконують своїх обов'язків повною мірою, або навіть перешкоджають виконання рішень (Фуклев проти України).

ТЕМА 8.

СТАНДАРТИ У СФЕРІ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ *Рекомендована кількість годин – 2.*

Зміст теми:

1. Поняття альтернативного вирішення спорів та класифікація способів альтернативного вирішення спорів.
2. Джерела встановлення стандартів альтернативного вирішення спорів.
3. Медіація як спосіб вирішення спорів.
4. Третейський розгляд та арбітраж як альтернатива судовому розгляду.

Методичні вказівки

Практика альтернативного вирішення спорів (ABC, Alternative Dispute Resolution, скорочено – ADR), що вперше була впроваджена у США у 60-х роках ХХ століття у якості «приватного правосуддя» (private justice) набула широкого застосування у багатьох країнах світу, серед яких Канада, Німеччина, Франція тощо. Оскільки поняття ABC є узагальнюючим, в залежності від законодавства певних країн воно може розумітися у якості альтернативи судовому розгляду (усталене розуміння), або ж як сукупність процедур вирішення спорів нарівні з судовим розглядом (широке розуміння), у найвужчому розумінні ABC передбачає лише погоджувальні способи (тобто не включає третейський розгляд).

За належністю до тієї чи іншої сфери правового регулювання способи ABC можна поділити на приватні та публічні. Приватні застосовуються виключно за добровільного волевиявлення сторін на противагу зверненню до суду (переговори, медіація (посередництво), арбітраж тощо). Публічні

пов'язані з врегулюванням спору в рамках цивільного судочинства: досудові переговори, досудове посередництво, досудовий арбітраж тощо.

За ознакою самостійності виділяють: самостійні (основні) – переговори, претензійний порядок, медіація, третейський розгляд; комбіновані (комплексні) – медіація-арбітраж, міні-суд тощо.

Залежно від застосування норм матеріального права при вирішенні спору: юрисдикційні – засновані на застосуванні норм матеріального права (третейський розгляд, міжнародний комерційний арбітраж); неюрисдикційні – засновані на погодженні інтересів сторін (переговори, примирення, посередництво).

За метою їх застосування: полегшуючі (facilitative) – такі способи, участь у яких приймає третя сторона, яка не має консультативних функцій, однак яка сприяє проведенню процедури врегулювання спору (посередництво); консультативні (advisory) – третя сторона наділена можливістю розгляду спору з метою надання рекомендацій щодо встановлення певних фактів та варіантів розв'язання спору; визначальні (determinative) – процедури, в яких третя сторона наділена правом розглядати спір з винесенням рішення, яке потенційно може бути виконано в примусовому порядку.

Основоположним документом, що передбачає впровадження альтернативне вирішення спорів є «Зелена книга» про альтернативне врегулювання спорів у цивільному та комерційному праві Комісії Європейських Співтовариств, яка визначає АВС у якості політичного пріоритету у сучасному інформаційному суспільстві. Однак для цілей цього документу, до предмету «Зеленої книги» не включаються діяльність арбітражів та третейських судів, які є більш наближеними до судових органів, експертів, оскільки вони не вирішують спори наданням висновку, а лише сприяють цьому, та вирішення спорів за допомогою технічних засобів, які безпосередньо не вирішують спір, а лише сприяють ефективному проведенню переговорів. АВС, не будучи перешкодою доступу до правосуддя, визначається як його альтернатива, яка відповідає сучасним динамічним правовідносинам сторін, особливо у сфері транскордонної комерції. Однак цей документ не є регуляторним актом, а лише вказує на напрямки подальшого розвитку законодавства країн ЄС.

Провідна ідея сприяння застосуванню АВС підтримана і в Додатку до Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки. З огляду на те, що в деяких країнах вже запроваджена досудова медіація, а європейські стандарти підготовки суддів рекомендують до засвоєння суддями не тільки юридичних дисциплін, а й методик альтернативного вирішення спорів, цілком ймовірним є подальше проникнення позасудових способів вирішення спорів у публічно-правову площину.

Європейський Союз і Рада Європи активно впроваджують несудові форми вирішення правових спорів, однією з яких є медіація (посередництво), що полягає у залученні незалежного посередника, який сприяє сторонам досягти найбільш прийняттого для них рішення. Особливістю впровадження

медіації в країнах ЄС є те, що вона активно впроваджується не тільки у таких традиційних сферах як вирішення цивільних, господарських та сімейних спорів, а й у спорах приватних осіб з адміністративними органами, у деяких кримінальних справах тощо.

Директива Європейського парламенту «Про деякі аспекти медіації в цивільних і господарських спорах» від 21 травня 2008 року зобов'язує кожна країну – члена ЄС забезпечити професійну підготовку медіаторів і високу якість процесу медіації; надати можливість кожному судді запропонувати сторонам конфлікту залучити до вирішення спору медіатора, якщо природа конфлікту це дозволяє, із обов'язковим зупиненням процесуальних строків на час посередництва; встановити обов'язковість виконання домовленостей, досягнутих в результаті медіації, якщо обидві сторони погодили це; встановити принцип конфіденційності процедури медіації.

У своїй практиці Європейський суд з прав людини неодноразово вказував, що право на правосуддя не є абсолютним в кримінально-правовій сфері, так само як і в цивільно-правовій, та може бути піддано певним обмеженням, а відмова від права звернення до суду, в тому числі і шляхом укладення третейської угоди, яка має безсумнівні переваги для зацікавленої особи та для самого відправлення правосуддя, не може вважатись такою, що суперечить Конвенції. Однак оскільки право на правосуддя є надто значущим, щоб бути обмеженим лише фактом участі особи в угоді, що має погоджувальний характер, Судом вказується на необхідність більш ретельного дослідження обставин, що ймовірно можуть свідчити про порушення ст. 6 Конвенції щодо обмеження права на правосуддя, з метою виключення застосування примусу до особи (Девеєр проти Бельгії), а така відмова повинна бути висловлена вільно і чітко (Суда проти Чеської Республіки). Отже вбачається, що добровільна передача спору на вирішення третейському суду не розглядається Судом як порушення права на доступ до правосуддя, окрім виявлення випадків застосування примусу до сторони при укладенні третейської угоди.

Важливість третейського розгляду спорів підкреслюється і Монреальською універсальною декларацією щодо незалежності правосуддя 1983 року, яка поширює дію положень Розділу «Судді» і на інших осіб, які виконують суддівські функції, включаючи арбітрів (третейських суддів) за винятком випадків, коли посилення на контекст цих положень, робить їх невідповідними і такими, що не можуть бути застосовані.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ В СФЕРІ ВІДКРИТОСТІ ТА ПУБЛІЧНОСТІ ПРАВОСУДДЯ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Гласність, публічність, відкритість, доступність судового розгляду та транспарентність судової влади: зміст понять та їх співвідношення.
2. Правові акти в сфері відкритості та публічності правосуддя.
3. Зміст права на публічний розгляд справи та підстави його обмеження.
4. Фіксація судового процесу технічними засобами.
5. Доступ ЗМІ та громадськості до судового розгляду.
6. Оприлюднення судових рішень як прояв публічності судового розгляду.

Правові ситуації та задачі за темою:

Вирішіть письмово задачі:

Задача 1. Суд відмовив у проведенні відеозйомки у справі про захист честі та гідності народного депутата Корогіна О. Свою ухвалу суд мотивував тим, що позивач не надав своєї згоди на відео зйомку оскільки вважає, що такі дії присутніх у залі судового розгляду сприятимуть поширенню недостовірної інформації та сатиричних карикатур про депутата, а це (у разі задоволення позову) зробить неможливим виконання рішення суду.

Чи правомірні дії суду? Які умови проведення відеозйомки судових засідань встановлені процесуальним законодавством?

Задача 2. Одеський апеляційний суд скасував рішення Малиновського районного суду м. Одеси, посилаючись на те, що у матеріалах судової справи відсутні докази фіксації судового засідання. Суд апеляційної інстанції застосував аналогію закону та послався на ст. 412 КПК України в обґрунтування підстави для скасування рішення суду першої інстанції – відсутність технічного носія інформації, на якому зафіксовано судове провадження в суді першої інстанції.

Чи відповідає рішення суду апеляційної інстанції вимогам чинного законодавства? Які правові наслідки відсутності доказів фіксації судового розгляду?

Рекомендовані нормативно – правові акти та література:

1. Амеліна А. С. Гласність як один з принципів цивільного судочинства / А. С. Амеліна // Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби

України. – 2014. – Вип. 1. – С. 189–194. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2014_1_32.

2. Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%20%E2%84%96%207.pdf>.

3. Гончар В. П. Міжнародно-правові стандарти гласності судового процесу в прецедентній практиці Європейського суду з прав людини / В. П. Гончар // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – №18. – С. 1–7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/Chaau/2013-1/13gvpzpl.pdf.

4. Доклад о доступе к судебным решениям посредством внедрения стандартов публикации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdcj/co-operation_projects/criminal_justice_reform_kazakhstan/Press-Release-18-01-2016/RU_CoE%20%20Kazakhstan%20Report_11%2001%202016.pdf.

5. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. – 708 с.

6. Кошова О. В. Транспарентність сучасної судової влади / О. В. Кошова // Філософські та методологічні проблеми права. – 2015. – № 1–2. – С. 209–216. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2015_1-2_20.

7. Маляренко А. О. «Публічність» та «гласність» цивільного судочинства в світлі норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / А. О. Маляренко // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – Число 2. – С. 31–36. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2009_2_6.

8. Овсяннікова О. Транспарентність судової влади: поняття та зміст / О. Овсяннікова // Вісник Академії правових наук України. – Х. : Право, 2008. – № 4(55). – С. 228–237.

9. Рекомендація № R (95) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо відбору, обробки, представлення та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 543 засіданні заступників міністрів 11 вересня 1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/rekomendaciji_komitetu_ministriv_radi_jevropi.html

10. Справедливое судебное разбирательство в международном праве: юридический сборник. – Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека, 2013. – 279 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.osce.org/ru/odihr/100894?download=true>.

11. Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-13>.

12. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: Роздаткові матеріали. – К.: ВАІТЕ, 2013. – 56 с.

ТЕМА 2.
ЕТИКА ТА ПОВЕДІНКА СУДДІВ, ЇХ ВЗАЄМОДІЯ З
АДВОКАТУРОЮ ТА ПРОКУРАТУРОЮ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Правове регулювання морально-етичних вимог, що висуваються до суддів.
2. Основні морально-етичні вимоги поведінки судді у позасудовій діяльності.
3. Засади взаємодії судді та адвоката під час судового розгляду.
4. Засади взаємодії судді та прокурора під час судового розгляду.
5. Морально-етичні особливості взаємодії суддів з адвокатурою?
6. Морально-етичні особливості взаємодії суддів з прокуратурою?

Рекомендовані нормативно – правові акти та література:

1. Актуальні питання цивільного судочинства у світлі судової реформи в Україні: монографія [С. В. Ківалов, Н. Ю. Голубєва, І. В. Андронов та ін.]; за заг. ред.: Н. Ю. Голубєвої; НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2017. 212 с.

2. Бонтлаб В. В. Поняття та ознаки міжнародних стандартів цивільного судочинства в умовах сьогодення / В. В. Бонтлаб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1 (11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15bvvvvus.pdf>.

3. Висновок № 6 (2004) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо справедливого суду в розумний строк та ролі судді в судових процесах з урахуванням альтернативних засобів вирішення спорів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobitnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/>.

4. Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%20%E2%84%96%207.pdf>.

5. Висновок №14 (2011) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо правосуддя та інформаційних технологій, прийнятий КРЄС на 12-ому пленарному засіданні 7-9 листопада

2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.court.gov.ua/userfiles/visn_14.doc.

6. Гончар В. П. Міжнародно-правові стандарти гласності судового процесу в прецедентній практиці Європейського суду з прав людини / В. П. Гончар // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – №18. – С. 1–7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/Chaau/2013-1/13gvpzpl.pdf.

7. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. – 708 с.

8. Кошова О. В. Транспарентність сучасної судової влади / О. В. Кошова // Філософські та методологічні проблеми права. – 2015. – № 1–2. – С. 209–216. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2015_1-2_20.

9. Кройтор В. А., Загальна характеристика стандартів Європейського Союзу в сфері доступності судового захисту / В. А. Кройтор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/34949/%C4>.

10. Малярєнко А. О. «Публічність» та «гласність» цивільного судочинства в світлі норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / А. О. Малярєнко // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – Число 2. – С. 31–36. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2009_2_6.

11. Міжнародні стандарти незалежності суддів: Збірка документів. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – 184 с.

12. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя : Перша світова конференція по незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobotnistvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva>.

13. Науково-практичний коментар. Цивільний процесуальний кодекс України / за заг.ред. Голубевої Н.Ю. Київ: Юрінком Інтер. 2021. – 840 с.

14. Незалежність суддів: міжнародні стандарти та національна практика : Навч.-практ. посіб. / Луць Л.А., Савенко М.Д., Городовенко В.В., (та ін.); Центр суддів. студій., Всеукр. незалеж. суддів. асоц. – К. : Поліграф – Експрес, 2008. – 128 с.

15. Незалежність, дієвість та роль суддів : Рекомендація (94) 12 від 13 жовтня 1994 року / Комітет Міністрів Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobotnistvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva>.

16. Основні принципи незалежності судових органів : Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_201.

17. Паліюк В. П. Запровадження європейських стандартів у галузі прав людини в українську судову практику / В. П. Паліюк // Юридичний

журнал. – 2008. – № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2993>.

18. Рекомендації щодо ефективного впровадження основних принципів незалежності судових органів : прийняті резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15 грудня 1989 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobitnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva>.

19. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B)

20. Рекомендація № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбільш вразливих верств населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B).

21. Рекомендація № R (95) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо відбору, обробки, представлення та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 543 засіданні заступників міністрів 11 вересня 1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/rekomendaciji_komitetu_ministriv_radi_jevropi.html.

22. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: Роздаткові матеріали. – К.: ВАІТЕ, 2013. – 56 с.

ТЕМА 3. **ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ В СФЕРІ ВІДКРИТОСТІ ТА ПУБЛІЧНОСТІ ПРАВОСУДДЯ**

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Поняття гласності, публічності та відкритості судового розгляду.
2. Транспарентність судової влади.
3. Право на публічний розгляд справи та підстави для його обмеження.
4. Європейські стандарти доступу ЗМІ та громадськості до судового розгляду.
5. Оприлюднення судових рішень як елементу публічності судового розгляду.

Рекомендовані нормативно – правові акти та література:

1. Актуальні питання цивільного судочинства у світлі судової реформи в Україні: монографія [С. В. Ківалов, Н. Ю. Голубєва, І. В. Андронов та ін.]; за заг. ред.: Н. Ю. Голубєвої; НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2017. 212 с.

2. Бонтлаб В. В. Поняття та ознаки міжнародних стандартів цивільного судочинства в умовах сьогодення / В. В. Бонтлаб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1 (11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15bvvvvus.pdf>.

3. Бут І.О. Використання стандарту доказування «баланс ймовірностей» у судовій практиці [/ І. О. Бут // Часопис Київського університету права. - 2020/2. - № 4.

4. Василевич М. В. Конституційно-правові гарантії незалежності судової влади: теорія та практика реалізації. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – Київ, 2010. – 17 с.

5. Верба І. О. Міжнародні стандарти права на доступ до правосуддя: теоретико-правові засади / І. О. Верба // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2015. – № 17. – Т. 1. – С. 39–42.

6. Висновок № 6 (2004) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо справедливого суду в розумний строк та ролі судді в судових процесах з урахуванням альтернативних засобів вирішення спорів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobitnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/>.

7. Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%20%E2%84%96%207.pdf>.

8. Висновок №14 (2011) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо правосуддя та інформаційних технологій, прийнятий КРЄС на 12-ому пленарному засіданні 7-9 листопада 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.court.gov.ua/userfiles/visn_14.doc.

9. Гончар В. П. Міжнародно-правові стандарти гласності судового процесу в прецедентній практиці Європейського суду з прав людини / В. П. Гончар // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – №18. – С. 1–7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/Chaau/2013-1/13gvpzpl.pdf.

10. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 21 травня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a95.

11. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. – 708 с.

12. Кошова О. В. Транспарентність сучасної судової влади / О. В. Кошова // Філософські та методологічні проблеми права. – 2015. – № 1–2. – С. 209–216. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmprr_2015_1-2_20.

13. Кройтор В. А., Загальна характеристика стандартів Європейського Союзу в сфері доступності судового захисту / В. А. Кройтор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznaves.com.ua/period/article/34949/%CA>.

14. Курс цивільного процесу: підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.; за ред. В.В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 1352 с.

15. Маляренко А. О. «Публічність» та «гласність» цивільного судочинства в світлі норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / А. О. Маляренко // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – Число 2. – С. 31–36. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2009_2_6.

16. Міжнародні стандарти незалежності суддів: Збірка документів. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – 184 с.

17. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя : Перша світова конференція по незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobitnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva>.

18. Науково-практичний коментар. Цивільний процесуальний кодекс України / за заг.ред. Голубєвої Н.Ю. Київ: Юрінком Інтер. 2021. – 840 с.

19. Незалежність суддів: міжнародні стандарти та національна практика : Навч.-практ. посіб. / Луць Л.А., Савенко М.Д., Городовенко В.В., (та ін.); Центр суддів. студій., Всеукр. незалеж. суддів. асоц. – К. : Поліграф – Експрес, 2008. – 128 с.

20. Незалежність, дієвість та роль суддів : Рекомендація (94) 12 від 13 жовтня 1994 року / Комітет Міністрів Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobitnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva>.

21. Овсяннікова О. Транспарентність судової влади: поняття та зміст / О. Овсяннікова // Вісник Академії правових наук України. – Х. : Право, 2008. – № 4(55). – С. 228–237.

22. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія. – Х.: Право, 2008. – 304 с.

23. Основні принципи незалежності судових органів : Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_201.

24. Паліюк В. П. Запровадження європейських стандартів у галузі прав людини в українську судову практику / В. П. Паліюк // Юридичний журнал. – 2008. – № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2993>.

25. Рекомендації щодо ефективного впровадження основних принципів незалежності судових органів : прийняті резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15 грудня 1989 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobitnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva>.

26. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B)

27. Рекомендація № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбільш вразливих верств населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B).

28. Рекомендація № R (95) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо відбору, обробки, представлення та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 543 засіданні заступників міністрів 11 вересня 1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/rekomendaciji_komitetu_ministriv_radi_jevropi.html.

29. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: Роздаткові матеріали. – К.: ВАІТЕ, 2013. – 56 с.

ТЕМА 4.

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Поняття та зміст категорій доступності правосуддя.
2. Гарантії доступності правосуддя.
3. Обмеження права на доступ до суду.
4. Встановлення імунітетів як обмеження у праві доступу до суду.
5. Право особи на правову допомогу.
6. Роль інформаційно-комунікаційних технологій в забезпеченні права на доступ до правосуддя.

Виконайте завдання письмово:

Задача 1. Заявник при зверненні до суду зазначив, що рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій

палаті України не було виконано через неналежне виконання своїх обов'язків державною виконавчою службою.

З огляду на характерні ознаки органу що розглядав спір (недержавний суд – арбітраж), а також з огляду, що невиконання рішення сталося внаслідок бездіяльності державного несудового органу, чи буде визнано Судом що у цій справі було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції щодо права на справедливий суд?

Рекомендовані нормативно – правові акти та література:

1. Верба І. О. Міжнародні стандарти права на доступ до правосуддя: теоретико-правові засади / І. О. Верба // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2015. – № 17. – Т. 1. – С. 39–42.
2. Висновок №14 (2011) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо правосуддя та інформаційних технологій, прийнятий КРЄС на 12-ому пленарному засіданні 7-9 листопада 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.court.gov.ua/userfiles/visn_14.doc.
3. Висновок №14 (2011) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо правосуддя та інформаційних технологій, прийнятий КРЄС на 12-ому пленарному засіданні 7-9 листопада 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.court.gov.ua/userfiles/visn_14.doc.
4. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. – 708 с.
5. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. – 708 с.
6. Кройтор В. А. Загальна характеристика стандартів Європейського Союзу в сфері доступності судового захисту / В. А. Кройтор // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2007. – Випуск 36 . – С. 303–309.
7. Кройтор В. А. Загальна характеристика стандартів Європейського Союзу в сфері доступності судового захисту / В. А. Кройтор // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2007. – Випуск 36 . – С. 303–309.
8. Курс цивільного процесу: підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.; за ред. В.В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 1352 с.
9. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія. – Х.: Право, 2008. –304 с.
10. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія. – Х.: Право, 2008. –304 с.
11. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B)

12. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B)

13. Рекомендація № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбільш вразливих верств населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B) Верба І. О. Міжнародні стандарти права на доступ до правосуддя: теоретико-правові засади / І. О. Верба // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2015. – № 17. – Т. 1. – С. 39–42.

14. Рекомендація № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбільш вразливих верств населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B).

15. Севостьянова Н.І. Звернення до Європейського суду з прав людини як реалізація права на правосуддя: монографія / Н.І. Севостьянова. – Одеса: Фенікс, 2012. – 216 с.

16. Стандарти справедливого правосуддя (міжнародні та національні практики) / кол. авторів ; под. ред. д.ю.н. Т. Г. Морщаковой. – Москва : Мысль, 2012. – 584 с.

17. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: Навчальний посібник / М. В. Мазур, С. Р. Тагієв, А. С. Беніцький, В. В. Кострицький; Мін-во внутрішніх справ України; Луганський держ. ун-т внутрішніх справ – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 600 с.

18. Трегубов Е. Л. Право на справедливий суд в практиці європейського суду з прав людини / Е. Л. Трегубов // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 358–363. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

19. Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-13>.

20. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: Роздаткові матеріали. – К.: ВАІТЕ, 2013. – 56 с.

ТЕМА 5.

СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Поняття права на справедливий суд.
2. Складові права на справедливий суд, їхня система та класифікація.
3. Процедурні гарантії належної організації судового розгляду.
4. «Рівність можливостей» (рівність сторін).
5. Змагальність.
6. Заборона втручання законодавця у процес здійснення правосуддя.
7. Правова визначеність.
8. Адміністрування доказів.
9. Обґрунтування судового рішення.

Виконайте завдання письмово:

Задача 1. Заявник звернувся до ЄСПЛ з метою захисту свого права на незалежний суд, передбаченого Конвенцією, мотивуючи свій позов тим, що державні судді відповідно до національного законодавства, призначаються на посаду законодавчим органом, а тому, на думку заявника, державний суд не може вважатися таким, що є незалежним.

Чи може вважатись у даній ситуації державний суд таким, що є незалежним? Якщо так, які обставини можуть виключати незалежність судді, призначеного органом законодавчої влади?

Задача 2. Відповідач у справі щодо стягнення аліментів заявив судді-доповідачу Великої Палати Верховного Суду відвід на тій підставі, що дана суддя захистила докторську дисертацію на тему «Виконання батьками обов'язку щодо утримання дитини». З огляду на наукові висновки, яких дійшла суддя у науковому дослідженні, у відповідача є сумніви, що суддя спроможна вирішувати справу справедливо, з дотриманням принципу рівності сторін, без дискримінаційних та упереджених ставлень.

З огляду на публікації судді у соціальних мережах та юридичних виданнях вбачається, що своєї думки суддя не змінила, публічні виступи судді-доповідача засвідчують, що вона наполягає на стягненні аліментів на утримання дитини.

На думку відповідача вказані обставини свідчать про вже сформовану думку судді щодо результатів розгляду даної справи, оскільки суддя-доповідач не звернулася до відповідних фахівців Науково-консультативної ради при Верховному Суді стосовно підготовки наукового висновку з питання, яке стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду.

Як ви вважаєте, чи є в даних обставинах підстави для відводу (самовідводу) судді?

Рекомендовані нормативно – правові акти та література:

Нормативно-правові акти:

1. Богачова Л. Л. Принцип правової визначеності в європейському і національному праві (змістовна характеристика) / Л. Л. Богачова. // Теорія і практика правознавства. – 2013. – Вип. 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_74.
2. Бонтлаб В.В. Поняття та ознаки міжнародних стандартів цивільного судочинства в умовах сьогодення / В.В. Бонтлаб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – №1 (11). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15bvvvus.pdf>.
3. Висновок № 6 (2004) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо справедливого суду в розумний строк та ролі судді в судових процесах з урахуванням альтернативних засобів вирішення спорів.
4. Грень Н. М. Право на справедливий суд: проблеми доступності та публічності. // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Львів. Юридичні науки. – 2015. – №825 – С. 132–137. року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/gren_0.pdf.
5. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. – 708 с.
6. Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року // Голос України. – 2001. – № 3 (2503). – С. 6-8.
7. Курс цивільного процесу: підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.; за ред. В.В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 1352 с.
8. Посібник зі статті 6 : Право на справедливий суд (цивільна частина). - Рада Європи/ Європейський Суд з прав людини, 2013. – 77 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_UKR.pdf.
9. Стандарти справедливого правосуддя (міжнародні та національні практики) / кол. авторів ; под. ред. д.ю.н. Т. Г. Морщаковой. – Москва : Мысль, 2012. – 584 с.
10. Тоцький Б. А. Теоретичні засади принципу правової визначеності. / Б. А. Тоцький // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету : зб. наук. пр. – Одеса. Серія, Юриспруденція. – 2014. –Вип. 7. – С. 59–63. Режим доступу: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc7/14.pdf>.
11. Трегубов Е. Л. Право на справедливий суд в практиці європейського суду з прав людини / Е. Л. Трегубов // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 358–363. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
12. Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-13>.

ТЕМА 6. РОЗУМНІСТЬ СТРОКІВ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ ТА ЙОГО КРИТЕРІЇ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Поняття розумності строків у практиці Європейського суду з прав людини та у національному законодавстві.
2. Початок та закінчення перебігу строків.
3. Загальна характеристика критеріїв визначення розумності строків розгляду справи.
4. Складність справи.
5. Поведінка заявника.
6. Поведінка державних органів.
7. Значущість питання для заявника.

Правові ситуації та задачі за темою:

Виконайте завдання письмово:

Задача 1.

Судом апеляційної інстанції вдруге постановлено ухвалу, якою вирішено повторно звернутися до Арбітражного суду міста Москви з судовим дорученням про вручення відповідачу даної ухвали, а провадження у справі зупинено на шість місяців - до 19.08.2020. Не погоджуючись з доводами суду апеляційної інстанції, позивач звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою посилаючись, зокрема, на відсутність підстав для зупинення провадження у справі на наступні шість місяців та зазначаючи, що зупинення провадження у справі до 19.08.2020 порушує його право на розгляд справи впродовж розумного строку.

Позивач в касаційній скарзі вказував, що ані норми чинного процесуального законодавства України, ані приписи міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, не містять вимоги щодо необхідності повідомлення іноземного суб'єкта господарювання про кожне наступне судове засідання зі справи шляхом направлення до компетентного органу іноземної держави судового доручення про вручення документів нерезиденту України, та, у зв'язку з цим, зупинення щоразу провадження у справі, що, у свою чергу, призводить до порушення розумного строку розгляду справи.

Чи наявне в даній справі порушення розумних строків розгляду справи судом? Як ви вважаєте, яке рішення має прийняти суд касаційної інстанції? Обґрунтуйте свою позицію.

Рекомендовані нормативно – правові акти та література:

1. Гончаренко О. А. «Розумний строк» розгляду справи у практиці Європейського суду з прав людини / О. А. Гончаренко // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 126–131. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
2. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. – 708 с.
3. Лагута В. О. Критерії визначення розумних строків / В. О. Лагута // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 328–332. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
4. Посібник зі статті 6 : Право на справедливий суд (цивільна частина). – Рада Європи / Європейський Суд з прав людини, 2013. – 77 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_UKR.pdf.
5. Стандарти справедливого правосуддя (мижнародные и национальные практики) / кол. авторов ; под. ред. д.ю.н. Т. Г. Морщаковой. – Москва : Мысль, 2012. – 584 с.
6. Трегубов Е. Л. Право на справедливий суд в практиці європейського суду з прав людини / Е. Л. Трегубов // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 358–363. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
7. Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-13>.

ТЕМА 7.

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СПРАВЕДЛИВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ СУДОМ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Поняття виконання рішення національного суду як складової частини категорії права на справедливий суд.
2. Відкладення виконання рішення суду.
3. Особливості відповідальності держави за невиконання рішення суду.

Правові ситуації та задачі за темою:

Виконайте завдання письмово:

Задача 1. Виконавче провадження за рішенням суду проти органу державної влади від 22 серпня 2019 року було відкрито 24 січня 2020 року. Під час провадження державні виконавці повідомили заявника про те, що, хоча на банківські рахунки боржника було накладено арешт, коштів на цих

рахунках виявлено не було. Боржник додатково поінформував заявника про те, що в бюджеті не передбачено коштів на здійснення таких виплат.

Чи наявне в даному випадку порушення прав позивача (стягувача)? Яких саме? Чи захищаються дані правовідносини положеннями Європейської конвенції?

Задача 2.

Судом було ухвалено рішення на користь позивача-фізичної особи про стягнення з юридичної особи заборгованості за договором. Однак рішення залишається невиконаним понад два роки.

Чи несе держава відповідальність за невиконання рішення? Чи зміниться відповідь, якщо боржником є державне підприємство, яке є окремою юридичною особою? Який обсяг відповідальності держави у кожному із випадків?

Рекомендовані нормативно – правові акти та література:

1. Дешко Л. М. Виконання рішень національних судів: принципи Європейського суду з прав людини [Текст] / Людмила Дешко, Юлія Мазур // Публічне право. – 2012. – № 4. – С. 167–173 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2012/8/Deshko_Mazur.pdf.

2. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. – 708 с.

3. Разік В. Право на справедливий суд / В. Разік // Права людини в Україні 2004. Доповідь правозахисних організацій. – Х.: Фоліо, 2005. – С. 71–89. – Режим доступу: http://www.fond.lviv.ua/wp-content/biblioteka/Sprav_syd_dostup1.pdf.

4. Стандарти справедливого правосуддя (міжнародні та національні практики) / кол. авторів ; под. ред. д.ю.н. Т. Г. Морщаковой. – Москва : Мысль, 2012. – 584 с.

5. Трегубов Е. Л. Право на справедливий суд в практиці європейського суду з прав людини / Е. Л. Трегубов // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 358–363. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

6. Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-13>.

7. Ятченко Є. О. Право на виконання рішення, постановленого на користь особи у цивільній справі, як складова конвенційного права на справедливий суд / Є. О. Ятченко // Європейська конвенція з прав людини та судочинство в Україні : збірник наукових праць / За ред. В. І. Бобрика. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2015. – С. 156–172.

8. «Бурмич та інші проти України» (заяви № 46852/13 та інші) : Рішення Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://hudoc.echr.coe.int>.

9. «Юрій Миколайович Іванов проти України» (заява № 40450/04) : Рішення Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://hudoc.echr.coe.int>.

ТЕМА 8.

СТАНДАРТИ У СФЕРІ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Поняття альтернативного вирішення спорів.
2. Класифікація способів альтернативного вирішення спорів.
3. Джерела встановлення стандартів альтернативного вирішення спорів.
4. Медіація як спосіб вирішення спорів.
5. Третейський розгляд та арбітраж як альтернатива судовому розгляду.

Рекомендовані нормативно – правові акти та література:

1. Alternative dispute resolution: Consultation paper. Law Reform Commission. July 2008. URL: https://www.lawreform.ie/_fileupload/consultation%20papers/cp50.htm.
2. Barr L. Whose Dispute Is this Anyway: The Propriety of the Mini-Trial in Promoting Corporate Dispute Resolution. Journal of Dispute Resolution 1987. Vol. 1987. С. 133–148.
3. Sourdin T. Alternative Dispute Resolution and the Courts. Sydney: Federation Press, 2004. 153 с.
4. Альтернативні способи вирішення спорів : Alternative methods of legal disputes resolving (ADR) : матеріали 5-го Львів. міжнар. форму (Львів, 24–25 травня 2012 р.) / відп. за вип. І. І. Дутка. Львів : Львів. держ. ін-т новіт. технологій та упр. ім. В. Чорновола, 2012. 224 с.
5. Альтернативное разрешение споров: Учебник / Под ред. Е.А. Борисовой. М.: Издательский Дом «Городец», 2019. 416 с.
6. Балух В. С. Нормативно-правові основи формування системи альтернативного вирішення спорів в Україні. Часопис Київського університету права. 2013. № 4. С. 162–168.
7. Бут І.О. Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні : монографія; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". Одеса : Фенікс, 2017. 212 с.
8. Вознюк Н. Альтернативні способи вирішення господарсько-правових спорів. Юридична Україна : Щомісячний правовий часопис. 2013. № 10. С. 80–83.

9. Вознюк Н. Принципи альтернативних способів вирішення господарсько-правових спорів. Право України : Юрид. журн. 2013. № 11. С. 373–379.
10. Гаврилішин А., Козирєва В. Альтернативні способи вирішення господарських спорів. Підприємництво, господарство і право : Щомісячний науково-практичний господарсько-правовий журнал. 2010. № 3. С.6–10.
11. Гойко О. Від судового захисту до альтернативних методів вирішення спорів. Теорія і практика інтелектуальної власності : Науково-практичний журнал. 2011. № 1. С. 51–58.
12. Любченко Я. П. Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 249 с.
13. Любченко Я. П. Зобов'язання України у сфері альтернативних способів вирішення правових спорів, пов'язаних з укладенням Угоди про асоціацію / Я. П. Любченко. Часопис Київського університету права. 2015. № 4. С. 370–374.
14. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів : світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України : монографія. К. : Фенікс, 2013. 160 с.
15. Спектор О. М. До питання необхідного обсягу правового регулювання у сфері альтернативного вирішення спорів. Вісник господарського судочинства. 2012 . № 4 . С. 157–163.
16. Спектор О. М. Історичні корені виникнення та етапи становлення системи альтернативного вирішення спорів. Право і суспільство. 2010. № 4. С. 102–107.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМА 1.

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ

Дайте розгорнуту відповідь на наступні питання:

1. Що розуміється під незалежністю суддів?
2. Що таке зовнішня незалежність суддів та її складові?
3. Що таке внутрішня незалежність суддів та її складові?
4. Які основні джерела правового регулювання незалежності суддів?
5. В чому полягає зміст принципу незалежності суддів?
6. Що таке гарантії незалежності суддів?
7. Як класифікуються гарантії незалежності суддів?
8. Як співвідносяться поняття «принципи незалежності суддів» та «гарантії незалежності суддів»?
9. Які гарантії незалежності суддів передбачені чинним законодавством України?
10. Що передбачають собою загальні гарантії незалежності суддів?
11. Які гарантії незалежності суддів відносяться до організаційно-правових?
12. Які гарантії незалежності суддів відносяться до особистих професійних?
13. Які гарантії незалежності суддів відносяться до соціально-економічних?
14. Які гарантії незалежності суддів відносяться до процесуальних?
15. Які гарантії незалежності суддів відносяться до гарантій безпеки для суддів та членів їхніх сімей?
16. Які гарантії незалежності суддів відносяться до морально-етичних гарантій?
17. В чому полягає відмінність незалежності судді та неупередженості судді?

Тестові завдання:

1. Які критерії оцінки незалежності суду вироблені у практиці ЄСПЛ?
 - А) порядок призначення членів суду;
 - Б) існування гарантій проти зовнішнього тиску;
 - В) відсутність родинних відносин між суддею та сторонами;
 - Г) автоматизований розподіл справ між суддями;
 - Д) термін повноважень членів суду;
 - Е) фінансування судових органів виключно з державного бюджету;
 - Є) прояв незалежності суду з позиції «об'єктивного наглядача».
2. Обставини функціонального характеру, що можуть свідчити про упередженість суду, полягають у:
 - А) виконанні різних функцій у межах судового процесу однією і тією ж особою;

- Б) наявності у судді власного інтересу у справі;
- В) професійних або особистих зв'язках між суддею і стороною у справі або адвокатом сторони у справі;
- Г) ієрархічних та інших зв'язках з іншими учасниками проваджень;
- Д) відмові суду в задоволенні заяви сторони про його відвід.

3. Обставини індивідуального характеру, що можуть свідчити про упередженість суду, полягають у:

- А) виконанні різних функцій у межах судового процесу однією і тією ж особою;
- Б) наявності у судді власного інтересу у справі;
- В) професійних або особистих зв'язках між суддею і стороною у справі або адвокатом сторони у справі;
- Г) ієрархічних та інших зв'язках з іншими учасниками проваджень;
- Д) відмові суду в задоволенні заяви сторони про його відвід.

4. Незалежність суду від законодавчої та виконавчої гілок влади становить:

- А) процесуальну автономію;
- Б) зовнішню незалежність суду;
- В) внутрішню незалежність суду;
- Г) юридичну незалежність суду.

ТЕМА 2.

ЕТИКА ТА ПОВЕДІНКА СУДДІВ, ЇХ ВЗАЄМОДІЯ З АДВОКАТУРОЮ ТА ПРОКУРАТУРОЮ

Дайте відповідь на наступні питання:

1. Які морально-етичні вимоги висуваються до суддів?
2. Чим врегульовано морально-етичні вимоги до суддів?
3. Чи носять вимоги щодо морально-етичних якостей судді обов'язковий характер? Які наслідки порушення таких вимог?
4. Які характеристики морально-етичних вимог до судді:
 - а) незалежність;
 - б) справедливість;
 - в) рівність;
 - г) об'єктивність;
 - г) неупередженість;
 - д) компетентність?
5. В чому проявляється специфіка спілкування суддів зі ЗМІ?
6. Які основні морально-етичні вимоги поведінки судді у позасудовій діяльності?
7. Які основні засади взаємодії судді та адвоката під час судового розгляду?

8. Які основні засади взаємодії судді та прокурора під час судового розгляду?

9. В чому проявляються морально-етичні особливості взаємодії суддів з адвокатурою?

10. В чому проявляються морально-етичні особливості взаємодії суддів з прокуратурою?

Тестові завдання:

Який вид діяльності відповідно до Бангалорських принципів поведінки судді може бути визнаним у якості такого, що порушує принцип дотримання етичних норм суддею:

А) зайняття літературною, педагогічною діяльністю, читання лекцій, участь у діяльності, що пов'язана з правом, законодавством, визначенням правосуддя та іншими подібними питаннями;

Б) виступ на публічних слуханнях справ перед офіційним органом з питань, що пов'язані з правом, відправленням правосуддя чи іншими подібними питаннями;

В) членство у офіційному органі, урядовому комітеті, комісії, дорадчому органі, якщо таке членство дозволяє судді залишатися неупередженим і зберігати політично нейтральну позицію;

Г) зайняття адвокатською діяльністю, якщо це є сумісним з високим статусом посади судді і не перешкоджає будь-якою мірою виконанню ним своїх обов'язків

Обмеження судді на зайняття певними видами діяльності відповідно до Кодексу суддівської етики поширюються на:

А) участь у професійних спілках,

Б) наукову діяльність;

В) викладацьку діяльність;

Г) медичну практику;

Д) творчу діяльність;

Е) громадську діяльність;

Є) участь у політичних партіях.

Відповідно до Бангалорських принципів не передбачено такого показника морально етичної поведінки судді як:

А) незалежність;

Б) об'єктивність;

В) чесність та непідкупність;

Г) рівність;

Д) дотримання етичних норм;

Е) відкритість;

Є) старанність.

ТЕМА 3. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ В СФЕРІ ВІДКРИТОСТІ ТА ПУБЛІЧНОСТІ ПРАВОСУДДЯ

Дайте відповідь на наступні питання:

6. Визначте поняття гласності, публічності та відкритості судового розгляду.
7. Як співвідносяться між собою поняття гласності, публічності та відкритості судового розгляду?
8. Що таке доступність судового розгляду?
9. Що розуміється під транспарентністю судової влади?
10. В чому полягає зміст права на публічний розгляд справи?
11. Які та підстави для обмеження права на публічний розгляд справи?
12. В чому полягають європейські стандарти доступу ЗМІ та громадськості до судового розгляду?
13. Які існують умови оприлюднення судових рішень як елементу публічності судового розгляду?

Тестові завдання:

Транспарентність судової влади означає:

- А) поширення компетенції судів на вирішення спорів з усіх правовідносини, що виникають між сторонами, та поширення компетенції судової гілки влади на всю територію країни;
- Б) можливість судової влади впливати на правовідносини між сторонами шляхом вироблення судової практики з розгляду окремих питань;
- В) сукупність засобів та способів взаємодії судової гілки влади з громадянським суспільством щодо інформування про існуючі судові інстанції, прийняті судові рішення, діяльність судових органів та органів суддівського самоврядування;
- Г) можливість судового розгляду спору не тільки за місцем його виникнення, а й за місцем перебування сторін, у місці, визначеному сторонами.

Можливість обмеження права особи на публічний розгляд спору відповідно до ст. 6 Конвенції передбачається:

- А) в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя;
- Б) з метою захисту персональних даних, державної та комерційної таємниці;
- В) в інтересах малолітньої дитини та з метою збереження таємниці усиновлення; у справах, що становлять загрозу національній безпеці; у безспірних справах;
- Г) за бажанням сторін.

Порушенням права на публічний розгляд відповідно до практики ЄСПЛ є:

- А) заборона пресі бути присутньою під час судового розгляду за умови реальної можливості інших громадян бути присутніми у залі судового засідання;
- Б) відсутність слухання у судах апеляційної та касаційної інстанції за умови, що слухання було проведено у суді першої інстанції;
- В) відсутність фіксації судового засідання технічними засобами;
- Г) відмова сторони від права на публічний розгляд;
- Д) спрощене провадження за безспірними вимогами.

ТЕМА 4.

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ

Дайте відповідь на наступні питання:

1. Визначте поняття гласності, публічності та відкритості судового розгляду.
2. Як співвідносяться між собою поняття гласності, публічності та відкритості судового розгляду?
3. Що таке доступність судового розгляду?
4. Що розуміється під прозорістю судової влади?
5. В чому полягає зміст права на публічний розгляд справи?
6. Які та підстави для обмеження права на публічний розгляд справи?
7. В чому полягають європейські стандарти доступу ЗМІ та громадськості до судового розгляду?
8. Які існують умови оприлюднення судових рішень як елементу публічності судового розгляду?

Тестові завдання:

Не є порушенням права особи на доступ до суду у практиці ЄСПЛ:

- А) непомірно висока вартість провадження, зважаючи на фінансові можливості особи;
- Б) встановлення умов прийнятності заяви до судового розгляду, за умови, якщо особа не позбавляється взагалі можливості судового захисту;
- В) законодавче встановлення вимоги щодо доступу до суду, пов'язаної з виконанням попереднього рішення;
- Г) вплив строку позовної давності у зв'язку з тривалим розглядом справи судами, що назавжди позбавило сторін можливості захистити свої права.

Який з принципів визнання правомірним обмеження права особи на доступ до суду не застосовується у практиці ЄСПЛ:

- А) наявність законної мети встановлення конкретного обмеження;

Б) пропорційне співвідношення між використаними засобами та переслідуваною метою;

В) наявність ознак зловживання правом при зверненні особи до суду, що є підставою для відмови судом у розгляді справи;

Г) встановлені обмеження не виключають взагалі можливості судового захисту?

Відмова особи від права доступу до суду може бути виражена в:

А) укладенні сторонами третейської угоди;

Б) неподанні апеляційної скарги;

В) діях, спрямованих на самозахист порушеного права;

Г) заяві про відвод складу суду.

ТЕМА 5.

СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ

Дайте відповідь на наступні питання:

1. Що таке право на справедливий суд в широкому розумінні?
2. Що таке право на справедливий суд у вузькому розумінні?
3. В чому полягає відмінність справедливості у процесуальному та етичному розуміннях?
4. Які складові права на справедливий суд у широкому розумінні?
5. Які складові права на справедливий суду у вузькому розумінні?
6. Які існують процедурні гарантії належної організації судового розгляду?
7. В чому полягає принцип рівності можливостей (рівності сторін)?

Тестові завдання:

Рівність сторін у практиці ЄСПЛ передбачає:

А) наявність в переважній більшості однакових прав та обов'язків сторін під час судового розгляду;

Б) однаковий майновий стан сторін;

В) однаковий юридичний статус сторін спору: фізичні чи юридичні особи, органи державної влади;

Г) відсутність відносин підпорядкування між особами поза судовим процесом.

Чи може розумітись подальше виправлення недоліків судового розгляду, допущених судом першої інстанції, у національних судах вищих інстанцій у якості підстави, що виключає розгляд справи Судом відповідно до практики ЄСПЛ?

А) ні, у будь-якому випадку, наявність недоліків судового розгляду свідчить про порушення ст. 6 Конвенції і може слугувати приводом для розгляду справи Судом;

Б) так, недоліки можуть бути виправлені, що в подальшому виключає можливість розгляду справи Судом, окрім випадків, коли такі виправлення також порушують ст. 6 Конвенції;

В) так, недоліки можуть бути виправлені, що виключає можливість подання скарги до Суду.

Принцип правової визначеності не включає в себе:

А) непорушність і нескасовуваність набутих законних прав;

Б) незворотність закону й неможливість застосування закону до особи, яка не могла знати про його існування;

В) сталість судової практики як відображення правозастосування державними органами;

Г) законні очікування, що передбачає право особи у своїх діях розраховувати на сталість існуючого законодавства.

Втручання законодавця в процес розгляду справи у практиці ЄСПЛ розуміється як:

А) прийняття закону, що передбачає зворотню дію у часі та який цілеспрямовано регулює правовідносини у конкретній справі, що є предметом розгляду у суді, стороною якої зазвичай є держава, через що суд змушений прийняти інше рішення, ніж при відсутності такого закону;

Б) прийняття закону зі зворотною силою, що усуває прогалини права та правові колізії для значного кола осіб на «неспростовних підставах та у загальних інтересах»

В) прийняття закону, що усуває прогалини права та правові колізії без зворотної дії у часі;

Г) визнання закону, яким обґрунтовано рішення, неконституційним.

ТЕМА 6.

РОЗУМНІСТЬ СТРОКІВ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ ТА ЙОГО КРИТЕРІЇ

Дайте відповідь на наступні питання:

1. Розкрийте поняття розумності строків у практиці Європейського суду з прав людини.

2. З чим ЄСПЛ пов'язує початок та закінчення перебігу строків

3. Які вироблені критерії Суду визначення розумності строків розгляду справи?

4. В чому полягає складність справи як критерій визначення розумності строку?

5. Яким чином поведінка заявника впливає на визначення розумного строку розгляду справи судом?

6. Як поведінка державних органів впливає на визначення розумності строку?

7. Як значущість питання для заявника проявляється при визначенні розумності строку?.

Тестові завдання:

Принятною причиною тривалого розгляду справи не може бути:

- А) складність справи;
- Б) критична завантаженість судів;
- В) поведінка заявника, яка свідчить про перешкоджання швидкому судовому розгляду.

Значущість розгляду справи для заявника у якості критерія визначення розумності строку полягає у:

- А) значному розмірі суми, що підлягає стягненню відповідно до заявлених позовних вимог;
- Б) необхідності вирішення справи для подальшого вирішення пов'язаного спору в іншому суді;
- В) життєвих чи інших обставинах, що зумовлюють нагальну необхідність у розгляді справи (тяжка хвороба, необхідність поновлення цивільної дієздатності тощо).

ТЕМА 7.

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СПРАВЕДЛИВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ СУДОМ

Дайте відповідь на наступні питання:

1. Чи поширюється дія ст. 6 Конвенції щодо права на справедливий суд на виконання рішення національного суду?
2. За яких умов може бути відкладено виконання рішення суду.
3. Які підстави відповідальності держави за невиконання рішення суду?

Тестові завдання:

Відповідно до практики ЄСПЛ держава не звільняється від відповідальності за невиконання судового рішення у разі:

- А) якщо державою були прийняті усі необхідні заходи для забезпечення виконання рішення приватною особою;
- Б) якщо боржник є неплатоспроможним;
- В) невиконання органами влади, залучених до правозастосування, своїх обов'язків повною мірою, чи перешкоджання виконанню рішень.

ТЕМА 8.

СТАНДАРТИ У СФЕРІ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Дайте відповідь на наступні питання:

1. Що розуміється під поняттям альтернативного вирішення спорів?
2. За якими підставами можна класифікувати способи альтернативного вирішення спорів.
3. Які основні джерела встановлення стандартів альтернативного вирішення спорів?
4. Що являє собою медіація як спосіб вирішення спорів?
5. Що являють собою третейський розгляд та арбітраж як альтернатива судовому розгляду?
6. Як співвідносяться між собою інститут третейського та арбітражного розгляду за законодавством європейських країн?

Тестові завдання:

Медіація передбачає:

- А) залучення незалежного посередника для вирішення спору по суті;
- Б) залучення незалежного посередника для врегулювання спору шляхом пошуку рішення, взаємоприйняттого для сторін;
- В) залучення рівної кількості представників від кожної зі сторін для розгляду спору;
- Г) проведення переговорів між сторонами та укладення мирової угоди за результатами переговорів.

Чи поширюється на третейський суд положення ст. 6 Конвенції щодо права особи на розгляд спору незалежним і безстороннім судом, встановленим законом?

- А) так;
- Б) ні;
- В) так, але тільки у разі розгляду спору постійно діючим судом;
- Г) так, але тільки якщо такий третейський суд є міжнародним комерційним арбітражем.

До юрисдикційних способів альтернативного вирішення спорів належать:

- А) переговори;
- Б) медіація;
- В) попередня незалежна оцінка (early neutral evaluation);
- Г) міні-суд (executive tribunal, mini-trial);
- Д) приватний суддя (rent-a-judge, private judging);
- Е) рекомендаційний (необов'язковий) арбітраж (non-binding arbitration);
- Є) медіація-арбітраж;
- Ж) арбітраж-медіація;
- З) незалежний експертний висновок (expert determination)
- И) третейський суд, арбітраж;
- І) рекомендаційний (необов'язковий) арбітраж (non-binding arbitration).

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

- методи організації і самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності (словесні, наочні, практичні, роботи з книгою, відеометод);
- методи стимулювання та мотивації навчання (індуктивні та дедуктивні);
- методи контролю та самоконтролю у навчанні (репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький);
- метод аналізу та діагностики ситуації;
- проблемно-пошуковий метод
- бінарні методи навчання (робота з викладачем).

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Основними контрольними заходами, що застосовуються для здобувачів є:

1. **Поточний контроль** здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача до виконання конкретної роботи. Форма проведення поточного контролю під час навчальних занять і система оцінювання рівня знань визначаються відповідною кафедрою (предметною або цикловою комісією).

2. **Підсумковий контроль** проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному освітньому (кваліфікаційному) рівні або на окремих його завершених етапах. Підсумковий контроль включає семестровий контроль та державну атестацію здобувача. Вищий навчальний заклад може використовувати модульну та інші форми підсумкового контролю після закінчення логічно завершеної частини лекційних та практичних занять з певної дисципліни і їх результати враховувати при виставленні підсумкової оцінки.

3. **Семестровий контроль** проводиться у формах екзамену з конкретної навчальної дисципліни в обсязі навчального матеріалу, визначеного навчальною програмою, і в терміни, встановлені навчальним планом.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ТА САМОСТІЙНА РОБОТА

Мета виконання самостійної роботи полягає у ґрунтовному засвоєнні здобувачем дисципліни «Європейські стандарти у сфері цивільного судочинства» через самостійну роботу із джерелами та носіями чинного законодавства при дослідженні основ цивільного судочинства, практики її застосування та основ міжнародно-правового досвіду. Виконання індивідуального завдання необхідно починати з вивчення відповідних розділів підручників, навчальних посібників, нормативно-правових актів, додаткової літератури, практичних матеріалів, які здобувач повинен знайти і опрацювати.

Тестування – метод контролю навчальних досягнень здобувачів, система прийомів для випробування та оцінювання їх знань, умінь, потреб, інтересів тощо. Педагогічний тест охоплює систему завдань різного рівня складності, що дають змогу якісно, об'єктивно й відносно швидко вимірювати результати навчально-пізнавальної діяльності здобувачів.

Практичні завдання, запропоновані у навчальному-методичному посібнику до кожного практичного заняття і забезпечують використання знань, умінь і навичок здобувачів у практичній площині, формування в них умінь виявляти об'єктивні зв'язки та взаємообумовленість правових явищ.

Задачі, що надаються у посібнику будуються на судовій практиці, що дозволяє здобувачам наблизитися до практичних реалій і сприятиме розвитку у здобувачів практичних навичок та порядку його застосування. При вирішенні задач здобувач повинен визначити суть даної справи, зрозуміти чи правомірні дії суду, визначити цивільно-процесуальні правовідносини між суб'єктами цивільного процесу, надавати оцінку судовим рішенням тощо. Відповіді на питання до задач повинні бути обґрунтовані з посиланням на відповідні норми чинного законодавства та судову практику ЄСПЛ. Має бути особисте тлумачення проблеми на підставі діючого законодавства.

У навчальному-методичному посібнику надаються питання, **задачі та тестові завдання для самостійної роботи**, з метою запам'ятовування здобувачем основних положень нормативної бази. Виконання зазначених завдань сприятиме розвитку у здобувачів практичних навичок щодо аналізу чинного законодавства та порядку його застосування, дозволить виявити рівень засвоєння учбового матеріалу з навчальної дисципліни «Європейські стандарти у сфері цивільного судочинства».

Обов'язковою вимогою при вивченні курсу самостійно є ведення здобувачем Зошиту для самостійної підготовки з цивільного процесу. У зошиті реферуються питання для самопідготовки за темами курсу, наводяться рішення тестових завдань, казусів. В ньому необхідно розкрити теоретичний матеріал проблеми, стан її дослідження у науковій та навчальній літературі, дискусійні питання та їх критичний аналіз, судову практику з питань проблеми з точки зору правових позицій ЄСПЛ, рішень Конституційного Суду України, постанов Пленумів Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, правових позицій Верховного Суду та матеріалів судової практики у конкретних цивільних справах.

Зошит перевіряється викладачами, які ведуть практичні та практичні заняття, та може бути перевірений екзаменатором. За розсудом викладача з деяких тем курсу, що виведені на самопідготовку, здобувач готує контрольну роботу у вигляді опису опорних положень теми та огляду літератури, рішення казусів та виконання тестових завдань за проблемою роботи, що наведено в окремому розділі даного посібника.

Додатково до ведення Зошита здобувачем обов'язково складаються проекти процесуальних документів, вказаних у завданнях до відповідних тем.

Відсутність Зошиту для самостійної підготовки з цивільного процесу з виконаними та оціненими позитивно завданнями та власноручно складених проектів усіх процесуальних документів, вказаних у завданнях до тем курсу, є підставою для не допуску здобувача викладачем, що проводить семінарські чи практичні заняття, або екзаменатором до іспиту чи іншої форми контролю.

Така система проведення практичних занять та перевірка самостійної підготовки здобувача дозволить наблизити знання і навички здобувачів до реальної діяльності у цивільному судочинстві.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЕКЗАМЕН

1. Поняття принципу незалежності суддів. Внутрішня та зовнішня незалежність.
2. Правове закріплення принципів незалежності суддів.
3. Зміст принципу незалежності суддів.
4. Гарантії реалізації незалежності суддів: поняття та класифікація.
5. Поняття суддівської етики та морально-етичних вимог, що висуваються до суддів.
6. Джерела встановлення морально-етичних вимог до суддів.
7. Основні морально-етичні вимоги до судді: незалежність, справедливість, рівність, об'єктивність, неупередженість, компетентність.
8. Етика спілкування судді зі ЗМІ та поведінки у позасудовій діяльності.
9. Особливості взаємодії суддів та прокурорів в судовому процесі.
10. Особливості взаємодії суддів та адвокатів в судовому процесі.
11. Взаємодія суддів з адвокатами та прокурорами поза судовим процесом.
12. Морально-етичні особливості взаємодії суддів з адвокатами та органами прокуратури.
13. Гласність, публічність, відкритість, доступність судового розгляду та транспарентність судової влади: зміст понять та їх співвідношення.
14. Правові акти в сфері відкритості та публічності правосуддя.
15. Зміст права на публічний розгляд справи та підстави його обмеження, фіксація судового процесу технічними засобами.
16. Доступ ЗМІ та громадськості до судового розгляду.
17. Оприлюднення судових рішень як прояв публічності судового розгляду.
18. Поняття та зміст категорії доступності правосуддя.
19. Гарантії доступності правосуддя.
20. Обмеження права на доступ до суду.
21. Роль інформаційно-комунікаційних технологій в забезпеченні права на доступ до правосуддя.
22. Поняття права на справедливий суд.
23. Складові права на справедливий суд, їхня система та класифікація.
24. Процедурні гарантії належної організації судового розгляду.
25. «Рівність можливостей» (рівність сторін).
26. Змагальність сторін як основоположний елемент права на справедливий суд.
27. Заборона втручання законодавця у процес здійснення правосуддя.
28. Правова визначеність.
29. Адміністрування доказів як один із елементів справедливого судового розгляду.
30. Обґрунтованість судового рішення.

31. Поняття розумності строків у практиці Європейського суду з прав людини: початок та закінчення перебігу. Критерії визначення розумності строків розгляду справи.
32. Складність справи.
33. Поведінка заявника.
34. Поведінка державних органів.
35. Значущість питання для заявника.
36. Поняття виконання рішення національного суду як складова частина категорії права на справедливий суд.
37. Відкладення виконання рішення суду.
38. Особливості відповідальності держави за невиконання рішення суду.
39. Поняття альтернативного вирішення спорів та класифікація способів альтернативного вирішення спорів.
40. Джерела встановлення стандартів альтернативного вирішення спорів.
41. Медіація як спосіб вирішення спорів.
42. Третейський розгляд та арбітраж як альтернатива судовому розгляду.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

30. Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law presented by the Commission of The European Communities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52002DC0196&from=EN>.

31. Regulation (EU) № 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) № 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R0524>.

32. Study on the use of Alternative Dispute Resolution in the European Union : Final Report Submitted by Civic Consulting of the Consumer Policy Evaluation Consortium (CPEC), 16 October 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.civic-consulting.de/reports/adr_study.pdf.

33. Актуальні питання цивільного судочинства у світлі судової реформи в Україні: монографія [С. В. Ківалов, Н. Ю. Голубева, І. В. Андронов та ін.]; за заг. ред.: Н. Ю. Голубевої; НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2017. 212 с.

34. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 1. Видавничий дім «Гельветика». 2021. – № 1. – С.с. 42-46

35. Амеліна А. С. Гласність як один з принципів цивільного судочинства / А. С. Амеліна // Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2014. – Вип. 1. – С. 189–194. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2014_1_32.

36. Бонтлаб В. В. Поняття та ознаки міжнародних стандартів цивільного судочинства в умовах сьогодення / В. В. Бонтлаб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1 (11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15bvvvus.pdf>.

37. Бут І.О. Використання стандарту доказування «баланс ймовірностей» у судовій практиці [/ І. О. Бут // Часопис Київського університету права. - 2020/2. - № 4.

38. Василевич М. В. Конституційно-правові гарантії незалежності судової влади: теорія та практика реалізації. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – Київ, 2010. – 17 с.

39. Верба І. О. Міжнародні стандарти права на доступ до правосуддя: теоретико-правові засади / І. О. Верба // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2015. – № 17. – Т. 1. – С. 39–42.

40. Висновок № 6 (2004) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо справедливого суду в розумний строк та ролі судді в судових процесах з урахуванням альтернативних засобів вирішення спорів [Електронний ресурс]. – Режим

доступу : <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobitnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/>.

41. Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%20%E2%84%96%207.pdf>.

42. Висновок №14 (2011) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо правосуддя та інформаційних технологій, прийнятий КРЄС на 12-ому пленарному засіданні 7-9 листопада 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.court.gov.ua/userfiles/visn_14.doc.

43. Галайденко Т. В. Гарантії незалежності суддів та їх реалізація в сучасній Україні : автореф. дис ... канд. юрид. наук / Т. В. Галайденко . – Одеса, 2013 . – 20 с.

44. Галайденко Т. В. До питання розмежування категорій «принцип незалежності суддів» та «гарантії його реалізації» / Т. В. Галайденко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2010. – № 6. – С. 22–33.

45. Галайденко Т. В. Поняття та класифікація гарантій незалежності суддів / Т. В. Галайденко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 5. – С. 30–38.

46. Гончар В. П. Міжнародно-правові стандарти гласності судового процесу в прецедентній практиці Європейського суду з прав людини / В. П. Гончар // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – №18. – С. 1–7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/Chaau/2013-1/13gvpzpl.pdf.

47. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 21 травня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a95.

48. Директива ЄС № 2013/11/EU від 21.05.2013 року «Про альтернативне вирішення спорів зі споживачами» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tpu.kiev.ua/direktiva-yes-2013-11-eu-vid-21-05-2013-roku-pro-alternativne-virishennya-sporiv-zi-spozhivachami/>.

49. Доклад о доступе к судебным решениям посредством внедрения стандартов публикации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdcj/co-operation_projects/criminal_justice_reform_kazakhstan/Press-Release-18-01-2016/RU_CoE%20%20Kazakhstan%20Report_11%2001%202016.pdf.

50. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. – 708 с.

51. Зубро Т. П. Медіація як спосіб альтернативного врегулювання спорів в європейському просторі / Т. П. Зубро // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право». - 2014. - Вип. 21. - С. 130-136. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_pravo_2014_21_21.

52. Ізарова, І. О. Альтернативні та інтерактивні способи вирішення транскордонних спорів: досвід ЄС та перспективи України [Текст] / І. О. Ізарова // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право / гол. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Вип. 32. Т.2. – С. 36–40.

53. Іліопол І.М. Реформування цивільного процесуального законодавства та його вплив на розвиток правовідносин в апеляційному провадженні

54. Іліопол І.М., Тріпультський Г.Я. Стратегія і тактика затягування цивільного процесу та способи протидії. Нове українське право. № 5. Київ : Київський регіональний центр Національної академії правових наук України. 2021. Вип. 5. – С. 22-28.

55. Кошова О. В. Транспарентність сучасної судової влади / О. В. Кошова // Філософські та методологічні проблеми права. – 2015. – № 1–2. – С. 209–216. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2015_1-2_20.

56. Кройтор В. А., Загальна характеристика стандартів Європейського Союзу в сфері доступності судового захисту / В. А. Кройтор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/34949/%CA>.

57. Курс цивільного процесу: підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.; за ред. В.В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 1352 с.

58. Маляренко А. О. «Публічність» та «гласність» цивільного судочинства в світлі норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / А. О. Маляренко // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – Число 2. – С. 31–36. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2009_2_6.

59. Міжнародні стандарти незалежності суддів: Збірка документів. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – 184 с.

60. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя : Перша світова конференція по незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobotnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva>.

61. Науково-практичний коментар. Цивільний процесуальний кодекс України / за заг.ред. Голубевої Н.Ю. Київ: Юрінком Інтер. 2021. – 840 с.

62. Незалежність суддів: міжнародні стандарти та національна практика : Навч.-практ. посіб. / Луць Л.А., Савенко М.Д., Городовенко В.В., (та ін.); Центр суддів. студій., Всеукр. незалеж. суддів. асоц. – К. : Поліграф – Експрес, 2008. – 128 с.

63. Незалежність, дієвість та роль суддів : Рекомендація (94) 12 від 13 жовтня 1994 року / Комітет Міністрів Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobotnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva>.

64. Овсяннікова О. Транспарентність судової влади: поняття та зміст / О. Овсяннікова // Вісник Академії правових наук України. – Х. : Право, 2008. – № 4(55). – С. 228–237.

65. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія. – Х.: Право, 2008. – 304 с.

66. Основні принципи незалежності судових органів : Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_201.

67. Паліюк В. П. Запровадження європейських стандартів у галузі прав людини в українську судову практику / В. П. Паліюк // Юридичний журнал. – 2008. – № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2993>.

68. Паліюк В. П. Стаття 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: українське законодавство та судова практика [Текст] : практичний посібник / В. П. Паліюк. – Миколаїв: Іліон, 2010. – 556с.

69. Полуніна О.О. Електронні докази в законодавстві України та досвід інших держав. JURIS EUROPENSIS SCIENTIA. Збірник наукових праць. Випуск 9/2021. С. 38-45.

70. Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини: матер. 2-ї міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 20-21 вересня 2013 р.) / за ред. д.ю.н., проф., академіка С.В. Ківалова; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2013. – 492 с.

71. Пухаленко В. П. Деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах, як складова політики Європейського Союзу / В. П. Пухаленко // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 585–589. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

72. Рекомендації щодо ефективного впровадження основних принципів незалежності судових органів : прийняті резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15 грудня 1989 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobitnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva>.

73. Рекомендація № 10 Rec (2002) Комітету Міністрів державам-членам щодо посередництва у цивільних справах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B).

74. Рекомендація № 19 R (99) Комітету Міністрів державам-членам щодо посередництва у кримінальних справах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B).

75. Рекомендація № 9 Rec (2001) Комітету Міністрів державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду справ між адміністративними органами і приватними сторонами [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

[http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B).

76. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B)

77. Рекомендація № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбідніших верств населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B).

78. Рекомендація № R (95) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо відбору, обробки, представлення та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 543 засіданні заступників міністрів 11 вересня 1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/rekomendaciji_komitetu_ministriv_radi_jevropi.html

79. Рекомендація № R 1 (98) Комітету Міністрів державам-членам щодо посередництва у сімейних справах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B).

80. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України “Про статус суддів” від 15 груд. 1992 р. (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 49. – С. 62–67.

81. Севостьянова Н.І. Звернення до Європейського суду з прав людини як реалізація права на правосуддя: монографія / Н.І. Севостьянова. – Одеса: Фенікс, 2012. – 216 с.

82. Стоянова Т.А., Островська Л.А. Перешкоди в застосуванні обмежувального припису, як засобу протидії домашньому насильству : національна судова практика та практика європейського суду з прав людини. «Juris Europensis Scientia». 2021. – №4. – С.110-117.

83. Сулейманова С. Р., Островська Л.А. До питання дотримання принципу «Верховенства права» (у світлі практики Європейського суду з прав людини). Вісник міжнародного гуманітарного університету. 2021. №51. – С. 103-110.

84. Сулейманова С.Р. Щодо можливості відстрочення або розстрочення виконання рішення міжнародного комерційного арбітражного суду: правове регулювання та судова практика Слово Національної школи суддів України 2021 №2 (35).- С. 85-94.

85. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: Навчальний посібник / М. В. Мазур, С. Р. Тагієв, А. С. Беніцький,

В. В. Кострицький; Мін-во внутрішніх справ України; Луганський держ. ун-т внутрішніх справ – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 600 с.

86. Трегубов Е. Л. Право на справедливий суд в практиці європейського суду з прав людини / Е. Л. Трегубов // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 358–363. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

87. Тріпутьський Г.Я. Деякі аспекти охорони та захисту нерухомого майна в цивільному процесі. «Juris Europensis Scientia». 2021. – №4. – С.124-129.

88. Тріпутьський Г.Я. Звуження підстав для касаційного оскарження судових рішень в світлі права на суд. JURIS EUROPENSIS SCIENTIA. Збірник наукових праць. Випуск 2/2021. С. 71-79.

89. Тріпутьський Г.Я., Островська Л.А. Окремі аспекти застосування практики європейського суду з прав людини при розгляді судами справ про захист права власності. Нове Українське право. – 2021. – № 4. – С 115-15

90. Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-13>.

91. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: Роздаткові матеріали. – К.:ВАІТЕ, 2013. – 56 с.

92. Цал-Цалко Ю.Ю. Використання електронних доказів у скандинавських країнах (Данія, Швеція, Норвегія) Науковий журнал «Приватне та публічне право». Видавничий дім «Гельветика». 2021. Випуск №3. – С. 29-37.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН КУРСУ

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ЗА ТЕМАМИ ЛЕКЦІЙ

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЕКЗАМЕН

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ